

Actief Burgerschap

Een overzicht van interventies

Auteurs Jan Willem van de Maat en Chris Veldhuysen.
Met medewerking van Amanda Janse en Marieke Haitsma.
Datum Utrecht, november 2011
© MOVISIE

MOVISIE Kennis en advies voor maatschappelijke ontwikkeling

MOVISIE is het landelijke kennisinstituut en adviesbureau voor maatschappelijke ontwikkeling. Wij bieden toepasbare kennis, adviezen en oplossingen bij de aanpak van sociale vraagstukken op het terrein van welzijn, participatie, zorg en sociale veiligheid. In ons werk staan vijf actuele thema's centraal: huiselijk & seksueel geweld, kwetsbare groepen, leefbaarheid, mantelzorg en vrijwillige inzet.

MOVISIE investeert in de kracht en de onderlinge verbinding van burgers. We doen dit door maatschappelijke organisaties, overheden, maatschappelijk betrokken bedrijven en burgerinitiatieven te ondersteunen, te adviseren én met hen samen te werken. Lokaal of landelijk, toegesneden op het vraagstuk en de organisatie. Zo kunnen deze organisaties en hun professionals hun werk voor de samenleving zo goed mogelijk doen.

Kijk voor meer informatie op www.movisie.nl.

COLOFON

Auteurs: Jan Willem van de Maat en Chris Veldhuysen. Met medewerking van Amanda Janse en Marieke Haitsma.

Projectnummer 1801

2011

© MOVISIE

Bestellen: www.movisie.nl

Deze publicatie komt uit in het kader van het VWS-programma *Beter in Meedoen*. Dit meerjarige programma is gericht op de vernieuwing en kwaliteitsverbetering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Meer informatie over dit programma kunt u vinden op de website www.invoeringwmo.nl.

Voorwoord

De sociale sector besteedt veel tijd en energie aan het leveren van een positieve bijdrage aan de maatschappij. Sommige beroepen uit de sociale sector bestaan al meer dan honderd jaar. Maar wat zijn nu eigenlijk de resultaten van dit werk? Welke werkwijzen zijn het meest succesvol? Hierover is nog weinig bekend, terwijl er vanuit de overheid een groeiende behoefte is aan meer inzicht op dit gebied. Vandaar dat het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) in het kader van haar programma *Beter in meedoen* voor vijf jaar middelen vrijmaakt voor het project *Effectieve sociale interventies*.

Effectieve sociale interventies is een onderdeel van het VWS-programma *Beter in Meedoen*. Na de invoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) is het zaak om vooruit te kijken en te bezien welke inspanningen nodig zijn om van de Wmo een echte participatiewet te maken. *Beter in meedoen* richt zich op de vernieuwing en kwaliteitsverbetering van de wet, die sinds januari 2007 van kracht is. Het programma ondersteunt gemeenten, uitvoerende instellingen, professionals, burgers en cliënten bij de innovatie van het beleid en bij een kwalitatief betere uitvoering van de Wmo.

In het project *Effectieve sociale interventies* richt MOVISIE zich op de vraag: Welke methoden zijn er in de sociale sector en wat is er bekend over de effectiviteit? Dit heeft geleid tot de lancering, op 3 juni 2010, van een openbaar toegankelijke databank waarin vele methodebeschrijvingen zijn opgenomen.

Verkenningen

In 2008 is MOVISIE haar zoektocht naar methoden gestart met een aantal verkenningen. Daartoe is een deel van de sociale sector afgebakend en is samen met experts bekeken welke methoden mogelijk in de databank opgenomen zouden kunnen worden. Om te worden opgenomen in de databank moet de methode voldoen aan de volgende criteria.

- Het moet om een methode gaan, dat wil zeggen: een systematische manier van handelen om een doel te bereiken.
- De methode is overdraagbaar, dus zodanig in een handboek uitgewerkt dat een geïnteresseerde professional ermee aan de slag kan.
- De methode is tenminste twee jaar in de praktijk toegepast.

In 2008 en 2009 zijn verkenningen gedaan op de volgende terreinen en deelreinen.

Thema 1: Mantelzorg en vrijwilligerswerk

- Respijtzorg (tijdelijke opvang van mensen die normaal mantelzorg krijgen).
- Diversifiëren van het vrijwilligersbestand binnen vrijwilligersorganisaties.
- Het ondersteunen van lokaal vrijwilligerswerk.

Thema 2: Sociale samenhang

- Stimuleren van overbruggende contacten (klassen, etniciteit en generaties).
- Stimuleren van buurtgebonden actief burgerschap.
- Stimuleren van maatschappelijke binding van jongeren (ter voorkoming van moslimradicalisme, links- en rechts-extremisme).

Thema 3: Wonen met zorg en welzijn

- Voorzieningen dichtbij.
- Versterken van maatschappelijke participatie van oudere migranten.
- Bevorderen van maatschappelijke inzet door vitale ouderen.

Thema 4: Activering, ofwel de samenhang tussen de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), de Wet werk en bijstand (Wwb) en de Wet sociale werkvoorziening (Wsw)

- Individuele ondersteuning of activering gericht op maatschappelijke participatie.
- Groepsgerichte activiteiten gericht op maatschappelijke participatie.
- Toegankelijk maken van algemene voorzieningen gericht op maatschappelijke participatie van kwetsbare mensen.

Thema 5: Eenzaamheid

Thema 6: Geweld in afhankelijkheidsrelaties.

Deze verkenningen¹ kunt u vinden op de website www.movisie.nl/effectieveinterventies.

In 2011 is het thema *Actief burgerschap* toegevoegd.

Representatief beeld

De verkenningen resulteren in werkdocumenten die de zoektocht naar methoden weergeven. Het document bevat een groslijst van methoden, die in samenspraak met de experts is opgesteld. De verkenning vormt de basis voor ons verdere onderzoek, dat zich richt op een beredeneerde keuze van methoden uit de groslijst. Daarbij maken we veelal ook gebruik van een enquête onder organisaties en instellingen die actief zijn op het onderzochte terrein. Door middel van een enquête krijgen we een indicatie hoe vaak geselecteerde methoden in de praktijk worden toegepast. De geselecteerde methoden worden nader beschreven en opgenomen in de databank *Effectieve sociale interventies*. We doen dit natuurlijk in overleg met direct betrokkenen, zoals de ontwikkelaars. Mochten er nog methoden ontbreken op de groslijst, dan kunnen we deze in het vervolgonderzoek meenemen.

De onderzochte thema's dekken niet het gehele veld van de sociale sector en de Wmo. In het vervolgonderzoek gaan we verder op zoek naar methoden die binnen de grenzen van ons onderzoeksterrein, maar buiten de grenzen van de onderzochte subthema's vallen. Zo bouwen we onze kennis langzaam op, tot een representatief beeld van het veld ontstaat.

Met *Effectieve sociale interventies* heeft MOVISIE nadrukkelijk een groeimodel voor ogen. De methoden die we in de databank opnemen, hoeven nog niet op effectiviteit te zijn onderzocht. De criteria hebben veeleer betrekking op de inhoud en de toepasbaarheid van de methode. Door de methode te beschrijven, kunnen we lacunes in de ontwikkeling zichtbaar maken en aanvullen. Het project *Effectieve sociale interventies* kan daar ondersteuning bij bieden.

Tot het project *Effectieve sociale interventies* behoort ook een onderzoeksprogramma. In dat programma bekijken we – in samenwerking met universiteiten, hogescholen en kennisinstituten – met welke vormen van onderzoek het effect van methoden in de sociale sector zichtbaar kan worden gemaakt.

MOVISIE is zich ervan bewust dat de invalshoek van methoden nooit een volledig beeld van het werk in de sociale sector te zien geeft. Om een goed beeld te krijgen van wat wel of niet werkt binnen de sociale sector is het dus zaak om de methoden te zien binnen de context van praktijk, onderzoek en beleid.

Voor meer informatie en de contactgegevens van het projectteam *Effectieve sociale interventies* kunt u terecht op onze website.

Wij willen tot slot iedereen bedanken die aan de totstandkoming van deze en andere verkenningen heeft meegewerkt. In het bijzonder de experts die ons ruimhartig van informatie hebben voorzien.

¹ Met uitzondering van de verkenning Respijtzorg

Inhoudsopgave

1	Inleiding	6
1.1	Aanleiding	6
1.2	Afbakening thema	6
1.3	Onderzoeksoepzet	7
1.4	Leeswijzer	8
2	Achtergrond	9
2.1	Historische achtergrond	9
2.2	Bestuurlijke vernieuwing en burgerinitiatief	10
2.3	Dilemma's	10
2.4	Ontwikkelingen in het veld	11
3	Rol van de professional	14
3.1	Veranderende rol en competenties sociale professionals	14
3.2	Deskundigheidsbevordering	14
4	Methoden	15
4.1	Faciliteren en ondersteunen	15
	<i>Verdelen van budgetten</i>	15
4.1.1	Vouchersysteem	16
4.1.2	Kern met pit	17
4.1.3	Erkende Overleg Partners	18
	<i>Makelen en verbinden</i>	19
4.1.4	Maatschappelijke Beursvloer	19
4.1.5	TijdvoorElkaar	20
	<i>Bieden van handvatten bij de uitvoering van initiatieven</i>	21
4.1.6	Buurtcoach Kan wél!	21
4.1.7	Het Ondernemende Dorp	22
	<i>Runnen van een faciliterend centrum</i>	23
4.1.8	Moedercentra	23
4.1.9	Maatschappelijke Activeringscentra (MAC)	24
4.1.10	Eigen Kracht Centrale	25
4.2	Uitnodigen van burgers als mede-initiatiefnemer	26
4.2.1	Dialogmethode	26
4.2.2	Deventer Wijkaanpak	27
4.2.3	IDOP (Integraal Dorpsontwikkelingsplan)	28
4.2.4	TWEXX methode	29
4.2.5	Mensen Maken de Stad	30
4.2.6	Burgers aan het stuur	31
4.2.7	ABCD-methode	32
4.2.8	Lusten en Lasten	33
4.2.9	De Smederijen van Hoogeveen	34
5	Bevindingen	36
6	Literatuur	38
7	Bijlage	40

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De laatste jaren staat het thema actief burgerschap volop in de belangstelling. De overheid moedigt burgers steeds uitdrukkelijker aan om meer verantwoordelijkheid voor henzelf en hun omgeving te nemen. De Wet maatschappelijke ondersteuning (2007) sluit bij deze ontwikkeling aan. De Wmo gaat er vanuit dat burgers op lokaal niveau meer naar elkaar kunnen omkijken. Wanneer mensen in een kwetsbare positie raken, dienen zij eerst hulp te zoeken in hun eigen omgeving: bij familie, vrienden, kennissen en buurtgenoten. Pas wanneer mensen in hun eigen omgeving niet de hulp kunnen vinden die zij nodig hebben, kunnen zij hun blik op de gemeente en de beschikbare voorzieningen richten.

Een vergelijkbare transitie geldt ook voor maatschappelijke vraagstukken op het niveau van dorpen, wijken of buurten. Wanneer bijvoorbeeld de leefbaarheid onder druk komt te staan door het verdwijnen van voorzieningen, hebben ook burgers een verantwoordelijkheid om met behulp van eigen initiatief de leefbaarheid in de eigen woonomgeving te verbeteren. Kortom, de verantwoordelijkheid voor sociaal-maatschappelijke vraagstukken komt steeds meer bij burgers te liggen.

De lokale overheid is bovendien al een tijd op zoek naar een nieuwe verhouding met burgers. De recente bezuinigingen hebben de burger als drager van maatschappelijke initiatieven en activiteiten nadrukkelijker in beeld gebracht. Begrotingen van gemeenten staan stevig onder druk, waardoor zij naar activiteiten en voorzieningen zoeken waarop zij kunnen korten. Het overdragen van maatschappelijke taken aan burgerverbanden is voor gemeenten daarom een aantrekkelijke optie.

De nadruk op eigen initiatief en verantwoordelijkheid en de 'eigen kracht' van burgers staat ook centraal in het programma Welzijn Nieuwe Stijl, een nieuwe stroming in de sociale sector die door de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), de MOgroep en het ministerie van VWS is geïntroduceerd. Deze stroming is opgebouwd rondom acht bakens:

1. gericht op de vraag achter de vraag
2. gebaseerd op de eigen kracht van de burger
3. direct erop af
4. formeel en informeel in optimale verhouding
5. doordachte balans van collectief en individueel
6. integraal werken
7. resultaatgericht
8. gebaseerd op ruimte voor de professional.

Vanuit het ministerie van VWS is er interesse om methoden in beeld te krijgen die bij deze nieuwe benadering aansluiten.

1.2 Afbakening thema

De *Verkenning actief burgerschap* brengt methoden in kaart die gericht zijn op het uitnodigen tot of stimuleren of ondersteunen van 'actief burgerschap'. Dit kan gebeuren door instituties in de meest brede zin van het woord. In het kort verstaan we in deze verkenning onder actief burgerschap het volgende: het door burgers zelf verantwoordelijkheid nemen voor het oplossen van maatschappelijke vraagstukken in de eigen omgeving, door zelf initiatieven te organiseren. Hiermee sluiten we aan bij de definitie die Evelien Tonkens van actief burgerschap geeft. In haar optiek ontstaat actief burgerschap in de wisselwerking tussen burgers en de institutionele omgeving. Het vereist van burgers enerzijds dat zij competenties ontwikkelen om die verantwoordelijkheid te kunnen nemen en dragen. Anderzijds

vereist het van instituties dat zij burgers tot actief burgerschap uitnodigen, ondersteunen en toerusten (www.actiefburgerschap.nl, geraadpleegd op 28 maart 2011).

In deze verkenning ligt de focus op het door organisaties en instellingen *uitnodigen*, *ondersteunen* en *faciliteren* van burgers bij het stimuleren van actief burgerschap. Hoewel competentieontwikkeling ook belangrijk is voor actief burgerschap, is dat niet de focus van deze verkenning. Dat neemt niet weg dat in de praktijk sommige methoden gericht zijn op beide doelen: zowel het uitnodigen en ondersteunen als de competentieontwikkeling. Het gevolg van onze keuze is dat de methoden zich niet in de eerste plaats richten op burgers in een kwetsbare positie, zoals dat vaak in de sociale sector wel het geval is. De methoden in deze verkenning zijn in de meeste gevallen gericht op weerbare burgers, wier bestaande capaciteiten en organisatievermogen worden aangesproken.

De focus op het uitnodigen en stimuleren tot actief burgerschap overlapt voor een deel met wat 'derde generatie burgerparticipatie' is gaan heten. Eerste generatie burgerparticipatie is de klassieke vorm van inspraak, die plaats vindt na de planvorming. De tweede generatie verwijst naar interactieve vormen van beleidsvorming, waarbij burgers al tijdens het ontwikkelen van plannen worden betrokken. In deze eerste twee generaties heeft de overheid (meestal een gemeente) de leiding in handen. In de derde generatie burgerparticipatie is het echter niet de overheid, maar de burger die het initiatief in handen heeft. De overheid is slechts betrokken als 'facilitator'. Bestuurskundigen spreken dan ook wel over 'overheidsparticipatie' (www.bestuurskunde.nl/?p=314, geraadpleegd op 26 maart 2011).

Bij de selectie van methoden hebben we gebruik gemaakt van de volgende vijf criteria, die voortvloeien uit de bovenstaande thematische afbakening.

1. De methode gaat uit van eigen initiatief, eigen competenties en verantwoordelijkheidsgevoel van burgers.
2. De methode is erop gericht het initiatief bij de burger te laten.
3. De burger bepaalt de doelen.
4. Professionals zijn hooguit betrokken voor het ondersteunen, uitnodigen, faciliteren of leggen van contacten.
5. Het initiatief is gericht op bevordering van het algemeen belang of heeft een meerwaarde voor de gemeenschap.

1.3 Onderzoeksopzet

De centrale vraag van deze verkenning is: *Welke methoden hanteren sociale professionals in Nederland om actief burgerschap te stimuleren, te ondersteunen of daartoe uit te nodigen?*

Wij hanteren als definitie van het begrip methode: 'Een systematische manier van handelen om een doel te bereiken'. Met sociale professionals bedoelen we de beroepskrachten die werkzaam zijn in de sociale sector.

De zoektocht naar interventies is in databases uitgevoerd aan de hand van gerichte zoektermen. Wij hebben gezocht in meerdere Nederlandse databanken: catalogus MOVISIE, Projectenbank Zorg en Welzijn, website Vilans, website Trimbos-instituut, I-database (Loket gezond leven), PiCarta en de websites van de elf Centra voor Maatschappelijke Ontwikkeling (CMO).

Wij hanteerden de volgende criteria bij het samenstellen van de onderstaande lijst met methoden.

1. De methode is beschreven en weldoordacht.
2. De methode is tenminste twee jaar in de praktijk toegepast.

De brede inventarisatie heeft een groslijst van methoden opgeleverd. Wanneer er twijfel bestond of de methode aan de definitie en eisen voldeed, hebben we de methode vooralsnog wel opgenomen.

Tijdens een expertmeeting hebben we de gevonden methoden aan de deskundigen voorgelegd met de

vraag om de lijst aan te vullen en aan te scherpen. Het vervolgonderzoek zal moeten uitwijzen of de gevonden methoden voldoen aan de criteria voor uitgebreide beschrijving en opname in de databank.

Op basis van een derde criterium hebben we de groslijst beperkt tot de in Nederland veelgebruikte methoden. We selecteren alleen methoden die in meer dan één instelling worden ingezet (spreidingscriterium). De spreidingsgegevens zullen worden verzameld door middel van een enquête onder uitvoerende organisaties. Zodoende zal dit verkennende onderzoek uiteindelijk leiden tot een overzichtslijst van methoden die veel worden toegepast door sociale professionals in Nederland.

Na dit verkennende onderzoek doen we vervolgonderzoek naar wat er bekend is over de effectiviteit van de gevonden methoden. De beschrijvingen van deze methoden zullen in de *online* databank *Effectieve sociale interventies* geplaatst worden.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 schetsen we de achtergrond van het thema actief burgerschap. We gaan in op de roep naar actief burgerschap, de opkomst van burgerinitiatieven en vraagstukken aangaande actief burgerschap. In hoofdstuk 3 bespreken we de veranderende rol van de sociale professional. Vervolgens bespreken we in hoofdstuk 4 wat er bekend is over het uitvoeren van interventies op het gebied van actief burgerschap en welke verschillende typen interventies er zijn. In dit hoofdstuk beschrijven we ook de methoden die uit het verkennende onderzoek naar boven zijn gekomen. Dit zijn methoden die sociale professionals in Nederland toepassen om actief burgerschap te stimuleren. Tot slot presenteren we in hoofdstuk 5 de eerste bevindingen van het verkennende onderzoek.

2 Achtergrond

2.1 Historische achtergrond

Actief burgerschap is de laatste jaren een gevleugeld begrip geworden. Het zou voor allerlei maatschappelijke problemen een oplossing zijn. Op scholen is het inmiddels zelfs verplicht om les te geven in 'burgerschapsvorming'. Waar komt die aandacht voor actief burgerschap vandaan?

De huidige focus op actief burgerschap kan niet los gezien worden van het verleden en de ontwikkeling van de verzorgingsstaat. Evelien Tonkens beschrijft in *Tussen onderschatten en overvragen* (2009) hoe de verzorgingsstaat (en de verhouding tussen overheid en burger) zich in de afgelopen zestig jaar heeft ontwikkeld van een verzorgende overheid (1945-1970) via een terugtrekkende overheid (1980-2005) naar een verbindende en uitnodigende overheid (2005-heden).

Na de oorlog werd de Nederlandse verzorgingsstaat opgebouwd. Burgers moesten verzorgd, verzekerd en geëmancipeerd worden door een sturende overheid die initiatief nam en verantwoordelijkheid droeg. In de loop van de jaren zestig ontstond echter kritiek op het gezag en de leidende rol van de elite, professionals en gezagdragers in het algemeen. Men werd paternalisme verweten. Begrippen als gelijkheid en mondigheid raakten in zwang. De verzorgingsstaat zou te veel gericht zijn op *zorgen voor*, waardoor burgers zich afhankelijk en afwachtend zouden opstellen (Achterhuis, 1980).

In de loop van de jaren '80 kwam de verzorgingsstaat – en ook de sociale sector – verder onder vuur te liggen: deze was te bureaucratisch, verspillend en duur. De overheid diende zich terug te trekken en meer verantwoordelijkheid aan de burgers te geven. Als de overheid meer taken zou afstoten, dan zouden burgers vanzelf hun verantwoordelijkheden oppakken.

Rond 2005 vindt er volgens Tonkens (2009) een nieuwe overgang plaats naar een verzorgingsstaat waarin participatie centraal staat. Zo beveelt de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) in 2005 in het rapport *Vertrouwen in de buurt* bijvoorbeeld aan om 'kansgedreven beleid te ontwikkelen dat bewoners verleidt om in actie te komen, omdat het inspeelt op hun behoeften en kwaliteiten en bovendien de ruimte laat om de eigen buurt in te kleuren' (p. 12). De burger heeft in de nieuwe 'participatiesamenleving' een centrale rol en moet zich opstellen als een actieve, verantwoordelijke burger die bereid is vanuit het algemeen belang te denken. Dit wordt wel 'responsabilisering' genoemd (Garland, 2001): de burger krijgt meer verantwoordelijkheden toegedicht.

Tegelijkertijd dienen overheden en maatschappelijke organisaties zich niet langer terug te trekken, maar zich juist actief en ondernemend op te stellen richting burgers, door hen uit te nodigen en te betrekken bij het bereiken van maatschappelijke doelen. In de zoektocht naar een nieuwe verhouding tussen burger en samenleving krijgen overheden en maatschappelijke organisaties steeds meer de rol van regisseur en facilitator. 'De overheid schuift niet af, maar neemt ook niet over. De overheid nodigt uit, stimuleert en verbindt. Ze kijkt nauwkeurig wat burgers zelf, individueel of in groepen of organisaties, willen en kunnen bijdragen, wat hun mogelijkheden en talenten zijn en waar ze enthousiast van worden. De overheid sluit daarop aan en stimuleert burgerinitiatief' (Tonkens, p. 19, 2009).

Eind 2011 zijn het echter bezuinigingen die het klimaat bepalen. De meeste lokale overheden moeten fors snijden in hun budgetten. Het is de vraag in welke mate de lokale overheid zich actief, ondernemend en faciliterend op kán stellen. In sommige gemeenten lijkt sprake van een verdere terugtrekking van de overheid, waarbij het 'afstoten' van taken naar burgerverbanden in beeld komt.

2.2 Bestuurlijke vernieuwing en burgerinitiatief

Overheden en maatschappelijke organisaties zoeken naar een nieuwe houding die zij ten opzichte van de burger en elkaar in kunnen nemen. De WRR deed in 2005 al een oproep aan de politiek om de lokale democratie te vernieuwen, zodat bewoners verleid en ondersteund worden om meer verantwoordelijkheid te dragen voor de eigen buurt en samenleving: 'Raad en college moeten de buurt begrijpen en openstaan voor initiatieven van onderen af. (...) Experimenteer als raad en college door je te laten leiden in plaats van te leiden: echte leiders durven ruimte te laten (WRR, 2005, p.13). Deze 'responsabilisering' zou de kloof tussen lokale overheid en burgers kunnen helpen dichten. Als burgers zich meer verantwoordelijk voelen, zouden zij zich minder als 'klanten' van de overheid opstellen. In de zoektocht naar een nieuwe houding speelt het experimenteren met burgerinitiatieven en het aan burgers geven van zeggenschap op bestedingen een steeds belangrijkere rol (Huygen en Rijkschroeff, 2004).

Burgerinitiatieven

Om de totstandkoming van burgerinitiatieven te stimuleren, maken veel gemeenten en maatschappelijke organisaties zoals woningbouwcorporaties gebruik van bewonersbudgetten en prijsvragen. Burgers kunnen op deze manier financiering voor hun initiatieven vinden. Er lijkt zelfs een nieuwe beroepsgroep van 'initiatievenmakelaars' op te staan, die de initiatiefnemers ondersteunen en faciliteren.

Van het begrip burgerinitiatief bestaat overigens geen algemeen gedragen definitie. In de publicatie *Help een burgerinitiatief!* (Blom, Bosdriesz, Van der Heijden, Van Zuylen en Schamp, 2010) wordt de essentie van een burgerinitiatief benoemd als 'een initiatief van een of meer burgers dat onverplicht wordt opgestart ten behoeve van anderen of de samenleving' (p. 13). In andere definities tref je verder vaak aan dat de activiteiten in het publieke domein moeten plaatsvinden en initiatiefnemer(s) 'geestelijk eigenaar' dienen te blijven (www.publiek-politiek.nl, geraadpleegd op 31 maart 2011).

Met het bovenstaande verwijzen wij overigens naar het *informele* burgerinitiatief, dat niet verward dient te worden met het *formele* burgerinitiatief. Het formele burgerinitiatief is in feite een uitgewerkte vorm van het petitieright en kan door burgers als drukmiddel worden gebruikt om onderwerpen op de agenda van de (deel)raad te krijgen.

2.3 Dilemma's

Het stimuleren van burgerinitiatieven leidt tot verschillende vraagstukken en spanningen. Hoe ga je als gemeente of maatschappelijke organisatie bijvoorbeeld om met initiatieven die niet binnen het eigen beleid passen? De overheid zoekt naar burgers die willen bijdragen aan het bereiken van maatschappelijke doelstellingen. Maar is de burger wel zo 'braaf' dat zijn wensen en behoeften precies samenvallen met die van overheden en maatschappelijke organisaties? (Verhoeven en Ham, 2010). Soms zijn burgerinitiatieven een reactie op het beleid van een overheid, een vorm van protest. Hoe ga je daar als overheid dan mee om?

Burgers kijken soms ook kritisch naar overheden die zich terugtrekken en tegelijkertijd hen proberen te activeren. Zij hebben bijvoorbeeld het idee dat de gemeente moet bezuinigen en dus haar problemen 'over de schutting gooit' op het bordje van de burger. En onder beleidsmakers is dat soms ook de hoop: meer burgers die actief een bijdrage leveren, leidt tot een kostenbesparing voor de overheid. De vraag is echter of de nieuwe manier van werken, met meer verantwoordelijkheden voor burgers, per se

een besparing van kosten inhoudt. Burgers zijn dan weliswaar actiever, hun initiatieven en activiteiten moeten vaak wel ondersteund of gefaciliteerd worden en dat kost ook geld.

De aandacht voor de verantwoordelijkheid en het initiatief van de burger leidt tot de vraag of de burger niet te veel verantwoordelijkheden toebedeeld krijgt. 'Burgers lijken momenteel overvraagd te worden: ze moeten als een moderne Samaritaan hun naasten verzorgen, hun bijdrage leveren aan de school van hun kinderen, aan de veiligheid en het pedagogisch klimaat van de buurt waar ze wonen, aan de clubs en verenigingen waar ze deel van uitmaken en participeren in de lokale politiek.' (Van Arum, Uyterlinde en Sprinkhuizen, 2009, p. 6). En dat in een tijd dat burgers zich, door individualisering en verstedelijking, minder sociaal verbinden met hun woonomgeving.

Bovendien kan het op toenemende mate vertrouwen op initiatieven van burgers leiden tot een vergroting van de maatschappelijke tegenstellingen. In de betere wijken, met relatief veel hoogopgeleide en sociaal vaardige mensen, komt vaak meer tot stand dan in de slechtere wijken, die juist maatschappelijke initiatieven het hardst nodig hebben. Uitermark en Duyvendak (2006) stellen bijvoorbeeld: 'Het idee dat bewoners zelf initiatieven zullen nemen als de overheid hun maar de ruimte laat, is naïef: zeker in achterstandswijken geldt dat actief ruimte moet worden gecreëerd' (p. 23).

2.4 Ontwikkelingen in het veld

Eind 2011 staat actief burgerschap midden in de belangstelling. In het land zijn dan ook verschillende websites, netwerken en programma's opgezet die zich richten op het denken over burgerparticipatie en actief burgerschap én het uitwisselen van praktijkervaringen. Hieronder volgt een overzicht.

Participatie Portal (www.participatieportal.nl)

Het Participatie Portal richt zich op lokale participatieprofessionals en ondersteunt de groei van een actieve professionele gemeenschap over burgerparticipatie. Het portal ontsluit kennis en informatie, verbindt netwerken, brengt nieuws en faciliteert participatieprofessionals om gericht samen te werken en van elkaar te leren. Het portal is van en voor participatieprofessionals.

Het portal is gestart in juni 2010 door het ministerie van BZK en ondersteunt een actief netwerk van participatieprofessionals, voortgekomen uit het stimuleringsprogramma *In Actie Met Burgers* (zie hieronder). Het portal is er in de eerste plaats voor gemeenteamttenaren die aan burgerparticipatie werken. Ook lokale politici, actieve burgers, social entrepreneurs, maatschappelijke organisaties, wetenschappers en private participatieprofessionals zijn welkom om een bijdrage te leveren aan de community.

Het netwerk van initiatievenmakelaars

Het netwerk van initiatievenmakelaars wordt onderhouden door Greenwish, Stipo en het ministerie van BZK. Het bestaat uit een groep initiatievenmakelaars die 'makelen en schakelen' voor burgers met eigen initiatief. De leden van het netwerk wisselen tijdens netwerkbijeenkomsten kennis en ervaring uit, krijgen nieuwe inzichten door intervisie en leggen contacten met vakgenoten en opdrachtgevers. Op LinkedIn is een groep voor het netwerk opgericht.

Leerstoel Actief Burgerschap

Sinds 2005 is een bijzondere leerstoel Actief Burgerschap ingesteld aan de Universiteit van Amsterdam. Bijzonder hoogleraar Evelien Tonkens en enkele onderzoekers en promovendi houden zich binnen de leerstoel met vraagstukken rondom Actief Burgerschap bezig. Zie ook:

www.actiefburgerschap.nl.

Welzijn Nieuwe Stijl

Sinds de invoering van de Wmo werken gemeenten, instellingen en burgers samen om de maatschappelijke ondersteuning anders en beter te organiseren: beter beantwoordend aan de vraag, meer resultaatgericht en efficiënter in de aanpak. Het programma Welzijn Nieuwe Stijl wil verbeterinitiatieven die gemeenten en instellingen zelf al ontplooiën, ondersteunen en stimuleren. Bovendien worden in Welzijn Nieuwe Stijl de resultaten geïmplementeerd van lopende onderzoeksprogramma's zoals 'Beter in meedoen' (BiM), de Wmo-werkplaatsen en de Kanteling (Brochure Welzijn Nieuwe Stijl, 2010).

WRR-Rapport Vertrouwen in de burger

Momenteel werkt de WRR, onder leiding van Pieter Winsemius, aan het rapport 'Vertrouwen in de burger'. Daarin zal naar verwachting veel aandacht worden besteed aan maatschappelijke initiatieven van burgers en de mate van verantwoordelijkheid die de burger op zich kan en wil nemen. Het rapport verschijnt eind 2011.

In actie met burgers! (www.vng.nl/burgerparticipatie)

'In actie met burgers' is een deelproject van het actieprogramma Lokaal Bestuur, een initiatief van de VNG en het ministerie van BZK. Het project bouwt verder op de lessen en ervaringen van proeftuinen en experimenten burgerparticipatie waaraan in 2009 zo'n honderd gemeenten meededen. Het doel van de experimenten en proeftuinen was om gemeenten die op een vernieuwende manier met burgers (gaan) samenwerken actief met elkaar in contact te brengen. Op de website www.vng.nl/burgerparticipatie staan verschillende publicaties waar gemeentebestuurders en ambtenaren gebruik van kunnen maken in hun zoektocht naar een actievere rol van burgers.

Minister kondigt een agenda rond hedendaags burgerschap aan

In een brief aan de Tweede Kamer (28 januari 2011) over de wijkenaanpak schrijft minister Piet Hein Donner van BZK dat vooruitgang in de wijkenaanpak geboekt kan worden als verantwoordelijkheden dichter bij burgers zelf komen te liggen. 'De kracht van Nederland zit in elke burger. Het is die kracht die het kabinet wil mobiliseren. Burgerschap betekent dat men meedoet aan de samenleving en zich daar medeverantwoordelijk voor voelt. Dit is de sleutel voor een compactere overheid die effectiever en samen met bewoners taken kan uitvoeren.' (p. 5). Om dit te bereiken, kondigt de minister aan dat hij samen met gemeenten (VNG, KING) een agenda rond hedendaags burgerschap zal opstellen.

Opkomst coöperaties: dorps- en buurtcoöperaties

In sommige kleine dorpen, vooral in Brabant, zijn de laatste jaren bijzondere burgerinitiatieven van de grond gekomen: dorpscoöperaties. Deze kwamen tot stand toen bewoners de laatste voorzieningen uit hun dorp zagen verdwijnen en daar zelf iets aan wilden doen. Door zich te verenigen in coöperaties, die aandelen uitgaven, konden de bewoners bijvoorbeeld een supermarkt, dorpscafé of ontmoetingsplek voor ouderen behouden (Xanten, Schonewille, Engelen & Van de Maat, 2011).

In sommige steden ontstaan tegelijkertijd Buurtcoöperaties, die zich bijvoorbeeld richten op onderwerpen als het opwekken van duurzame energie, groenbeheer en activiteiten rondom wonen. Deze coöperaties nemen, soms tegen een beperkte vergoeding, taken over van de gemeente (Enthoven, Jullens en De Ridder, 2010). Vrijwillige deelname van burgers aan de verschillende vormen van coöperaties leidt vaak tot trots op de eigen buurt of het eigen dorp en versterkt het geloof in eigen kunnen.



Greenwish

Greenwish is een organisatie die advies en ondersteuning biedt aan particuliere initiatieven. Zij richten zich op het bieden van meer ruimte voor duurzame initiatieven. Mensen met duurzame ideeën voor een initiatief kunnen bij Greenwish om ondersteuning en advies vragen. Initiatiefnemers kunnen achteraf dan bepalen hoeveel waarde Greenwish aan hun initiatief heeft toegevoegd en hoe ze dit willen vergoeden, er wordt geen gebruik gemaakt van vooraf opgestelde offertes en facturen. Zie ook: www.greenwish.nl

3 Rol van de professional

3.1 Veranderende rol en competenties sociale professionals

Van oudsher zijn opbouwwerkers de professionals die als taak hebben om bewoners maatschappelijke initiatieven te ontlokken en deze initiatieven te ondersteunen en te faciliteren. In de laatste decennia is er echter veel veranderd. Overheden, corporaties, maatschappelijke organisaties en ondernemers zijn zich intensiever met de burger en de wijk gaan bemoeien, elk met hun eigen participatiemedewerker, initiatievenmakelaar of wijkcoördinator. Het is 'druk' geworden in de wijk. De roep om meer afstemming, (keten)samenwerking, regie en monitoring is toegenomen. Het ondersteunen en faciliteren van initiatieven van burgers is daardoor complexer geworden. Het vraagt van sociale professionals dat zij over tactische en strategische vaardigheden beschikken en actuele kennis hebben van domeinen als wonen, veiligheid, herstructurering, duurzaamheid en wijk economie.

De ontwikkelingen met betrekking tot de rol en competenties van professionals in het sociale domein zijn, mede door de recente bezuinigingen, momenteel in een stroomversnelling geraakt. Kleine teams van daadkrachtige professionals met veel mandaat zijn sterk in opkomst. Deze functioneren als een soort frontlijnteam die samen met burgers 'erop af' gaan en problemen in de wijk aanpakken. De aandacht van professionals verschuift daarbij naar het inspelen op bestaande initiatieven en het aanboren van de 'eigen kracht' van de wijk. Nieuwe terreinen worden betreden of bestaande terreinen krijgen hernieuwde aandacht, zoals sociale (buurt)zorg, armoede- en activeringsbeleid, bewonerscoöperaties en ondernemerschap. Bovendien betreden ook nieuwe professionals, zoals zelfstandigen en flexibele en tijdelijke bewonersondersteuners, het domein van de wijk. Tegelijkertijd nemen echter andere partijen, zoals woningcorporaties en wijkmanagers (gemeente), weer deels meer afstand van de wijk. Kortom, de rol, focus en competenties van professionals die initiatieven van burgers faciliteren en ondersteunen, veranderen snel. Het is al lang niet meer alleen het welzijnswerk dat initiatieven van burgers stimuleert.

3.2 Deskundigheidsbevordering

Dat de rol van professionals in het sociale domein momenteel geherdefinieerd wordt, blijkt wel uit de verschillende werkboeken en trainingen die professionals beogen te helpen met het ondersteunen en faciliteren van initiatieven. Zo heeft het ministerie van BZK onlangs (december 2010) via www.helpenburgerinitiatief.nl een nieuw werkboek gelanceerd voor gemeenteambtenaren om beter te leren omgaan met burgerinitiatieven (Werkboek Help een burgerinitiatief!).

De organisatie Greenwish biedt een training aan met de treffende titel 'Leren faciliteren'. Het doel van de training is om medewerkers van overheden en organisaties te leren hoe zij initiatieven van burgers kunnen stimuleren, ondersteunen, begeleiden en welke rol en houding zij dienen aan te nemen in het proces van een burgerinitiatief.

En ten slotte ontwikkelen momenteel de Universiteit Twente en de Universiteit van Amsterdam, samen met de gemeenten Enschede, Hengelo en Leiden, het ministerie van BZK en NICIS een handreiking voor de begeleiding van burgerinitiatieven (Handreiking Burgers maken hun Buurt). Zie ook: www.aissr.uva.nl

4 Methoden

Met onze zoektocht naar methoden hebben we uiteindelijk negentien methoden in beeld gekregen. Met behulp van onder meer suggesties tijdens een expertmeeting (19 april 2011) hebben we de methoden in twee hoofdcategorieën ingedeeld. We hebben daarbij een onderscheid gemaakt tussen enerzijds methoden die gericht zijn op het *faciliteren en ondersteunen* van actief burgerschap (burgerinitiatieven) en anderzijds methoden die gericht zijn op het *uitnodigen van burgers tot het mede-initiatiefnemen* (in zogenaamde 'coproducties'). Achter het onderscheid gaat een continuüm schuil van 'productiekracht': wie stelt de doelen, bedenkt de ideeën en trekt het initiatief? (Engbersen, Fortuin en Hofman, 2010). Ligt deze productiekracht vooral bij de actieve burger of juist meer bij een professional? Wij hebben al die methoden opgenomen, waarin de grootste mate van productiekracht bij de burger ligt. Vervolgens hebben we een onderscheid gemaakt tussen:

- methoden die initiatieven van burgers faciliteren en ondersteunen, waarbij de productiekracht voor het overgrote deel bij de burger ligt;
- methoden die uitnodigen tot het mede-initiatiefnemen, waarbij weliswaar de grootste mate van de productiekracht bij de burger ligt, maar waarbij ook andere partijen delen in de productiekracht.

4.1 Faciliteren en ondersteunen

De eerste categorie, waarin methoden actief burgerschap faciliteren en ondersteunen, hebben we onderverdeeld in subcategorieën. Deze indeling hebben we gemaakt door te kijken naar de *manier waarop* actief burgerschap wordt gefaciliteerd of ondersteund. Het gaat dan om:

- verdelen van budgetten
- makelen en verbinden
- bieden van handvatten bij de uitvoering van initiatieven
- runnen van een faciliterend centrum.

De methoden in deze categorie bestaan vaak uit verschillende onderdelen. Zo bestaat bijvoorbeeld de methode Erkende Overleg Partners (EOP's) zowel uit 'verdelen van budgetten' als het onderdeel 'makelen en verbinden'. De methoden zijn echter ingedeeld naar het meest kenmerkende onderdeel.

Verdelen van budgetten

In een groot aantal gemeenten worden budgetten verstrekt aan bewoners die met een initiatief de leefbaarheid van de eigen woonomgeving willen verbeteren. Het uitgangspunt daarbij is vaak dat bewoners het beste weten wat er in hun omgeving speelt en wat er nodig is om eventuele problemen te verhelpen. Het bekendste voorbeeld van een bewonersbudget zijn de waardebonnen binnen het Vouchersysteem. Het zijn echter niet alleen overheden die budgetten verdelen. Soms zijn het ook fondsen, corporaties of stichtingen die initiatieven van burgers met een budget stimuleren. Hoewel er veel verschillende projecten zijn die bewoners uitnodigen tot het nemen van een initiatief met behulp van een budget, gaat het vaak om oproepen of prijsvragen die niet voldoen aan onze criteria van een methode. Veel van de projecten worden bijvoorbeeld slechts op één locatie toegepast.

4.1.1 Vouchersysteem

Korte beschrijving

Het ministerie voor Wonen Wijken en Integratie (WWI) heeft in samenwerking met het Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken (LSA) het voucher- (waardebon-) systeem ontworpen, specifiek voor de krachtwijken. Bewoners kunnen een plan indienen om hun eigen wijk te verbeteren in ruil voor een beloning, in de vorm van een waardebon.

Doelgroep

Het vouchersysteem is bedoeld voor alle bewoners van een wijk, ongeacht leeftijd of etniciteit.

Doel

Het algemene doel van het vouchersysteem is het verbeteren van de leefbaarheid en de sociale cohesie in de wijk door bewoners de regie over hun eigen leefomgeving te geven.

Aanpak

Wanneer gemeenten met het vouchersysteem aan de slag gaan, moet eerst een regiegroep van bewoners worden opgericht. De regiegroep heeft als belangrijkste taak bewoners te stimuleren om met initiatieven te komen waarmee de leefbaarheid en sociale cohesie in de wijk worden verbeterd. Vervolgens controleren de regiegroepleden of de aangedragen initiatieven aan de spelregels voldoen. De leden kennen de vouchers toe aan bewoners die met een goed initiatief gekomen zijn en organiseren een wijkraadpleging om advies te vragen en in de wijk bekend te maken aan welke initiatieven een voucher is toegekend. De initiatieven worden door bewoners zelf uitgevoerd.

Ontwikkelaar en materiaal

Het Vouchersysteem is ontwikkeld door LSA en de ministeries van VROM en WWI.

De volgende handleiding is beschikbaar:

Handleiding voor regiegroepen Vouchersysteem, geschreven door het Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken (LSA), uitgegeven in 2010 door het LSA in Utrecht. De handleiding is te downloaden op: www.lsabewoners.nl.

In de databank Effectieve sociale interventies (www.movisie.nl/effectieveinterventies) is een uitgebreide methodebeschrijving van het Vouchersysteem (Sprong, 2011) opgenomen met onder meer aandacht voor praktijkervaringen en beschikbaar effectonderzoek.

Onderzoek

E.H. Tonkens en G.J. Kroese (2010). *Bewonersparticipatie via vouchers: democratisch en activerend? Evaluatie van de eerste fase van de extra budgetten voor bewonersinitiatieven ('voucherregeling'), februari - oktober 2009*. Den Haag: Ministerie van VROM.

Het project heeft een positief effect op de toegankelijkheid, *empowerment* en democratisch gehalte van bewonersbudgetten. Het is een laagdrempelige aanpak waarbij bewoners zeggenschap krijgen over de keuze, de financiering en de uitvoering van hun initiatief en waarbij de samenwerking tussen bevolkingsgroepen wordt gestimuleerd. Deze doelstellingen zijn vooral daar gehaald waar sprake is van een intensieve professionele ondersteuning van bewoners, van regiegroepen die zijn samengesteld uit zowel reeds georganiseerde als nog niet eerder actieve bewoners en waar de leden regelmatig bij elkaar komen om te overleggen.

M. van Ankeren (2009). *Wipkippen, wisselgeld en wisselend succes. Over de invloed van gemeentelijke burgerinitiatieven op de binding tussen burger en bestuur*. Masterscriptie sociologie, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

R. Engbersen, K. Fortuin en J. Hofman (2010). *Bewonersbudgetten, wat schuift het?* Den Haag: ministerie van BZK. De brochure is te downloaden op:

www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/aandachtswijken/experimenten-in-aandachtswijken/bewonersparticipatie

4.1.2 Kern met pit

Korte beschrijving

Elke twee jaar organiseert de Koninklijke Nederlandse Heidemaatschappij (KNHM) 'Kern met Pit'. Deze wedstrijd daagt bewonersgroepen uit om zelf initiatieven te ontwikkelen. Wanneer bewonersgroepen hun wens voor de buurt realiseren binnen de afgesproken termijn, krijgen zij de eretitel 'Kern met Pit' en € 1.000 als blijk van waardering. De KNHM wil hiermee stimuleren dat bewoners zich inzetten voor hun leefomgeving.

Doelgroep

Burgers of bewonersgroepen met initiatieven ter verbetering van hun leefomgeving.

Doel

Het verbeteren van de leefomgeving.

Aanpak

Kern met Pit is een 'wedstrijd' tussen aanhalingstekens omdat de deelnemers min of meer een weddenschap met zichzelf aangaan: 'halen we onze doelstelling of niet?'. Groepen burgers die zich voornemen iets te verbeteren in hun directe omgeving, kunnen zich aanmelden voor Kern met Pit via de website (www.knhm.nl/hoofdmenu/wat-bieden-wij/kern-met-pit/meld-je-aan). Een jury bekijkt of de plannen passen binnen het concept van Kern met Pit en laat groepen al dan niet toe tot de wedstrijd. Aan het einde van de uitvoeringsperiode bekijkt de jury of de groep zijn doelstelling heeft bereikt. Tijdens de provinciale afsluitingsbijeenkomst in de provinciehuizen ontvangen alle groepen het predikaat 'Kern met Pit' en 1000 euro. De tien meest inspirerende en innovatieve projecten krijgen als extra blijk van waardering een trofee: een kunstwerk en een extra geldbedrag van 1500 euro. Groepen die het werk niet op tijd af krijgen door tegenslag van buitenaf, komen in aanmerking voor een aanmoedigingsprijs van 500 euro.

Ontwikkelaar en materiaal

De KNHM organiseert sinds 1978 de wedstrijd Kern met Pit. Uit de ervaringen in de praktijk blijkt dat de resultaten van veel initiatieven een blijvend karakter hebben. Mensen blijven zich verantwoordelijk voelen voor wat ze zelf tot stand hebben gebracht. In de afgelopen jaren hebben meer dan 2000 bewonersgroepen met succes aan Kern met Pit deelgenomen (Bron: website KNHM).

De te volgen procedure en het reglement staat op de volgende website:

www.kernmetpit.nl/Procedure/default.aspx

Onderzoek

Onbekend

4.1.3 Erkende Overleg Partners

Korte beschrijving:

De gemeente Emmen vindt het belangrijk dat er een goed contact is tussen de gemeente en de bewoners. Een belangrijke schakel tussen de bewoners en de gemeente zijn de (in totaal 34) Erkende Overleg Partners (EOP's), die de inwoners van Emmen vertegenwoordigen. EOP's kunnen gevraagd of ongevraagd advies geven aan de gemeente aangaande beleid, beheer of verbeterpunten. Daarnaast hebben de EOP's een budget tot hun beschikking dat kan worden besteed aan diverse activiteiten, zoals onderhouds- en inrichtingswerkzaamheden en sociale activiteiten. Op deze manier hoopt de gemeente de burgers meer te betrekken bij de inrichting van de openbare ruimte.

Doelgroep

Bewoners van de gemeente Emmen.

Doel

Het betrekken van burgers bij de inrichting van openbare ruimte. Het doel van de wijk- en dorpsbudgetten en het zelfstandig aanbesteden door de EOP's is bij te dragen aan het oplossen van kleine en grote problemen die te maken hebben met de stads- en plattelandsproblematiek.

Aanpak

EOP's krijgen jaarlijks een wijkbudget voor diverse activiteiten, zoals onderhouds- en inrichtingswerkzaamheden en sociale activiteiten. De omvang van het budget varieert van € 10.000 tot bijna € 50.000, afhankelijk van het aantal inwoners. Voor de besteding van het budget geldt een aantal spelregels. Een voorbeeld hiervan is dat het budget ten goede moet komen aan de leefbaarheid van het dorp of de wijk. Daarnaast mag met de budgetten ook, gedurende maximaal drie jaar, worden gespaard, ingekocht en aanbesteed.

Ontwikkelaar en materiaal

De gemeente Emmen heeft deze methode ontwikkeld. Zie voor meer informatie:

www.emmen.nl/over-de-gemeente/dorpen-en-wijken/erkende-overlegpartners.html. Daarnaast is meer informatie te vinden in de publicatie *Burgerinitiatief loont! Zelfstandig aanbesteden door wijk- en dorpsorganisaties*, geschreven door P. Veer en in 2009 uitgegeven door de gemeente Emmen. Het is niet bekend of voor de uitvoering van Erkende Overleg Partners een handboek beschikbaar is.

Onderzoek

J.R. Lunsing (2009). *Vertrouwen geven, verantwoordelijkheid nemen*. Warffum: Stibabo.

Uit dit onderzoek blijkt dat de EOP's een goede bestemming weten te vinden voor hun budget. Het budget zorgt ervoor dat ze met concrete plannen voor activiteiten komen. Er wordt echter wel benadrukt dat gemeenteambtenaren erg behulpzaam zijn en meedenken over de uitvoerbaarheid en het praktisch realiseren van de plannen.

Makelen en verbinden

In de meeste methoden die we hebben aangetroffen in onze verkenning, is een onderdeel verwerkt waarin ofwel burgers onderling of burgers met organisaties worden verbonden. De methoden waarbij dit onderdeel, het makelen en verbinden, centraal staat en dus kenmerkend is voor de aanpak, beschrijven we hieronder.

4.1.4 Maatschappelijke Beursvloer

Korte beschrijving

De Maatschappelijke Beursvloer is een evenement waarbij maatschappelijke behoeftes worden verhandeld. Het gaat om vraag en aanbod van vrijwillige inzet in de meest brede zin van het woord. De Maatschappelijke Beursvloer brengt partijen met elkaar in contact, zodat nieuwe samenwerkingsverbanden ontstaan. Tijdens een Beursvloer worden *matches* gemaakt tussen afgevaardigden van vrijwilligersorganisaties, maatschappelijke organisaties, bedrijven, scholen, overheden en serviceclubs.

Doelgroep

Burgers die zich vrijwillig willen inzetten, vrijwilligersorganisaties, maatschappelijke organisaties, bedrijven, scholen, overheden en serviceclubs.

Doel

Het creëren van nieuwe samenwerkingsverbanden door vraag en aanbod op lokaal niveau samen te brengen.

Aanpak

Op de Beursvloer staan de aanbieders in hoeken van de zaal met als titels de diensten die ze kunnen aanbieden zoals 'menskracht', 'kennis', 'toegang tot netwerken', 'materiaal', 'faciliteiten' en 'creativiteit'. Vragers doen de hoeken aan en proberen eerst zelf tot een match te komen. Als dit niet lukt, biedt de 'hoekman' uitkomst. Een hoekman kent de mensen in de stad of streek goed, zodat hij of zij snel de juiste partijen bij elkaar kan brengen. Bij voorkeur is de match tweerichtingsverkeer, waardoor er een gelijkwaardig partnerschap ontstaat. De initiatieven kunnen komen van vrijwilligerscentrales en gemeenteambtenaren en ook van burgers.

Ontwikkelaar en materiaal

De Maatschappelijke Beursvloer is oorspronkelijk een initiatief van Vereniging NOV (Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk). In 1996 werd de eerste landelijke, Maatschappelijke Beursvloer in de Beurs van Berlage georganiseerd. In 2002 kreeg het idee een vervolg in Arnhem, waar de eerste lokale Maatschappelijke Beursvloer plaatsvond. Momenteel wordt de Beursvloer ondersteund door een stuurgroep waarin de volgende partijen zijn vertegenwoordigd: ABN AMRO Foundation, KPMG, Kamer van Koophandel Nederland, Vereniging NOV, MVO Nederland, VNG en MOVISIE.

Inmiddels worden jaarlijks meer dan 50 Maatschappelijke Beursvloeren georganiseerd. Ook buiten Nederland wordt de methode toegepast, onder andere in Duitsland, Noorwegen en België.

Op de website www.beursvloer.com is een *toolkit* (handleiding) beschikbaar, waarmee snel en efficiënt een professionele Beursvloer georganiseerd kan worden.

MOVISIE maakt momenteel een uitgebreide methodebeschrijving van de Maatschappelijke Beursvloer, die binnenkort opgenomen zal worden in de databank Effectieve sociale interventies.

Onderzoek

M. van der Willigen en N. Verdonschot, (2006). *Van contact tot contract, onderzoek naar de optimalisering van de Beursvloer*. Utrecht: CIVIQ. (Te downloaden via de website www.beursvloer.com)

4.1.5 TijdvoorElkaar

Korte beschrijving

TijdVoorElkaar is erop gericht de uitwisseling van hulp en diensten tussen bewoners van een wijk te bevorderen en ondersteunen. Centraal in TijdVoorElkaar staan een website waar vraag en aanbod samenkomen en een sociaal makelaar (professional) die de uitwisseling van diensten faciliteert en stimuleert. De onderlinge dienstverlening is onbetaald.

Doelgroep

De doelgroep van TijdVoorElkaar bestaat uit wijkbewoners die ofwel hulp aan een bewoner willen verlenen, of hulp willen vragen, of zowel hulpgever als hulpafnemer willen zijn.

Doel

TijdVoorElkaar heeft drie doelstellingen:

- het bevorderen van de sociale samenhang
- het verstevigen van het lokale vrijwilligerswerk
- het bevorderen van de participatie en integratie van kwetsbare groepen.

Aanpak

De methode TijdVoorElkaar is gebaseerd op de Engelse TimeBanks (www.timebanks.co.uk). Mensen ruilen daarin diensten met elkaar. Dat gebeurt in principe met behulp van een soort schaduw economie. Aanvankelijk kregen hulpgevers 'roosjes' als beloning, waarmee zij andere diensten konden afnemen. Dit element is echter uit de aanpak gehaald, omdat het in de praktijk niet goed werkte. Centraal in deze aanpak staan een website waar vraag en aanbod samenkomen en een sociaal makelaar (professional) die de uitwisseling van diensten faciliteert en stimuleert. De sociaal makelaars die met TijdVoorElkaar aan de slag willen gaan, moeten eerst een cursus over de functie van sociaal makelaar volgen.

Ontwikkelaar en materiaal

TijdVoorElkaar is ontwikkeld door Stichting Ander Geld en welzijnsorganisatie Portes. TijdVoorElkaar is door Social Minds geregistreerd als een collectief merk. Een handleiding van TijdVoorElkaar is beschikbaar via: www.andergeld.nl/tijd-voor-elkaar/

Onderzoek

In 2007 heeft het Verwey-Jonker Instituut de methode geëvalueerd:

A. Huygen en F. de Meere (2007). *En, heb je ook een vraag? Ontwikkelingen marktplaats voor burenhulp TijdVoorElkaar in Utrecht Zuid*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Bieden van handvatten bij de uitvoering van initiatieven

Als je burgers wilt stimuleren tot het nemen van initiatieven, is het van belang dat je hen toerust met praktische handvatten, die hen helpen bij het opzetten en borgen van initiatieven. Methoden die zich op dit onderdeel richten, kunnen zich zowel op burgers zelf richten als op professionals die burgers coachen en ondersteunen met praktische handvatten.

4.1.6 Buurtcoach Kan wél!

Korte beschrijving

Kan wél! is een methode om via het realiseren van bewonersinitiatieven de leefbaarheid en de sociale cohesie in een aandachtswijk te vergroten. Een buurtcoach gaat gedurende een periode van vijftien maanden met bewoners aan de slag om een idee voor een initiatief in de buurt om te zetten in actie.

Doelgroep

Kan wél! richt zich op alle bewoners van aandachtswijken die ideeën hebben voor nieuwe initiatieven in de buurt. Er is een specifieke variant van Kan wél! voor jongeren.

Doel

Het doel van de methode Kan wél! is om de leefbaarheid en de sociale cohesie in een aandachtswijk te vergroten door middel van het realiseren van bewonersinitiatieven.

Aanpak

In Kan wél! gaat een buurtcoach gedurende een periode van vijftien maanden met bewoners aan de slag om een idee voor een initiatief in de buurt om te zetten in actie. De buurtcoach gaat van start met een kennismaking met buurt en bewoners en inventariseert waar mogelijkheden voor initiatieven liggen. De buurtcoach brengt Kan wél! onder de aandacht bij bewoners, werft initiatiefnemers en selecteert uiteindelijk een aantal initiatieven om mee aan de slag te gaan. Vervolgens helpt de buurtcoach de bewoners om hun idee uit te voeren. Er wordt een plan van aanpak gemaakt, de buurtcoach helpt eventueel bij het maken van een begroting en gaat mee naar belangrijke afspraken. Met kleine concrete stappen wordt toegewerkt naar het eindresultaat. Bij de uitvoering van het initiatief is de buurtcoach op de achtergrond aanwezig en helpt als dat nodig is. Na afloop wordt het initiatief geëvalueerd.

Ontwikkelaar en materiaal

Het Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken is de ontwikkelaar van dit project. Het LSA is een onafhankelijk landelijk platform van actieve bewoners die samenwerken om hun wijk leuker en leefbaarder te maken. Voor meer informatie over de methode kunt u terecht op www.kanwel.nl. De werkwijze en onderbouwing van de methode staan beschreven in het volgende handboek: *Kan wél! Handboek*, geschreven door Elvira Jansen, Daan Vosskühler en Heleen van Praag, uitgegeven in 2008 door het LSA in Utrecht.

In de databank Effectieve sociale interventies (www.movisie.nl) is een uitgebreide methodebeschrijving van de methode beschikbaar, met onder meer aandacht voor de onderbouwing en praktijkervaringen (Groot, 2011).

Onderzoek

Er is één onderzoek gedaan naar de praktijkervaringen van de professional en de praktijkervaringen van de cliënt: M. Oude Vrielink en T. van de Wijdeven (2007). *Wat 'Kan wel' kan. Hoe bewoners zelf bijdragen aan sociale binding in de wijk.* Ouderkerk a/d IJssel: Drukkerij Goos.

4.1.7 Het Ondernemende Dorp

Korte beschrijving

Het Ondernemende Dorp is een methode waarmee dorpsbewoners zelf hun voorzieningen opzetten. Uitgangspunten zijn dat de kracht van dorpen ligt in het samen opzetten van voorzieningen en dat gebruik gemaakt moet worden van de kennis en ervaring van senioren. Deelnemende senioren brengen de wensen in het dorp in kaart, stellen vervolgens een plan op om een gewenste voorziening te realiseren en voeren dat ten slotte uit.

Doelgroep

Oudere dorpsbewoners.

Doel

Het doel van Het Ondernemende Dorp is het verbeteren van de leefbaarheid, door gebruik te maken van de kennis en ervaring van oudere dorpsbewoners.

Aanpak

Met behulp van de methode Het Ondernemende Dorp kunnen inwoners stap voor stap problemen en wensen in het dorp in kaart brengen en op basis daarvan een goed doortimmerd plan maken. Dat plan helpt hen vervolgens om de gewenste voorziening daadwerkelijk te realiseren.

De methode is opgebouwd in de volgende zes stappen.

1. Uitvoeren van een dorpsonderzoek.
2. Selecteren van een voorziening.
3. Bepalen van de haalbaarheid van de voorziening.
4. Opzetten van de voorziening.
5. Samenstellen van een groep inwoners.
6. Nazorg.

Ontwikkelaar en materiaal

Het Nederlands Platform Ouderen en Europa (NPOE), dat inmiddels is opgeheven, is de ontwikkelaar van de methode. Van de methode is de volgende handleiding met praktijkvoorbeelden beschikbaar: D-J. Klumper (2006). *Het ondernemende dorp. Hoe dorpen zélf voorzieningen kunnen realiseren, in coöperatief verband.* Nederlands Platform Ouderen en Europa.

Onderzoek

Het is niet bekend of er onderzoek naar deze methode is verricht.

Runnen van een faciliterend centrum

In de laatste subcategorie zijn verschillende centra opgenomen die actief burgerschap faciliteren. Deze centra liggen op het grensvlak van de verkenning. Dat komt allereerst doordat het onderscheid tussen een centrum en een methode niet direct duidelijk is. Is het centrum onderdeel van de methode, of wordt in het centrum volgens een methode gewerkt? Wij hebben *die* centra opgenomen die volgens een vastgelegde methode, of helder omschreven uitgangspunten, werken. Er is nog een reden waarom de centra zich op het grensvlak van deze verkenning bevinden: weliswaar stimuleren zij het opzetten of organiseren van kleine initiatieven en activiteiten, maar deze lijken vaak vooral gericht op *empowerment* van de initiatiefnemers zelf en pas in de tweede plaats op het verminderen van een maatschappelijk probleem. Ten slotte is het bij sommige methoden, bijvoorbeeld de Moedercentra, de vraag of het grootste deel van de zogenaamde 'productiekracht' bij de burger ligt.

4.1.8 Moedercentra

Korte beschrijving

Een Moedercentrum is een buurtgerichte voorziening die uitgaat van de eigen kracht van vrouwen. In een Moedercentrum versterken vrouwen elkaars kracht en spreken zij elkaar aan op wat zij kunnen en weten. Het fundament van een centrum is de eigen kracht van vrouwen. Belangrijke pijlers van een Moedercentrum zijn zelforganisatie en zelfbeheer. De medewerkers en deelnemers zijn samen verantwoordelijk voor het programma, de sfeer en de organisatie. Iedereen wordt actief uitgenodigd om mee te denken, mee te beslissen en mee te doen (www.movisie.nl/124453/def/home_/moedercentra).

Doelgroep

Vrouwen met kinderen.

Doel

Doel van de moedercentra is de emancipatie van vrouwen.

Aanpak

Een Moedercentrum is gebaseerd op een aantal basisprincipes die de kern vormen van de aanpak. Deze basisprincipes zijn: 'Zelforganisatie en zelfbeheer', 'Open aanbod', 'Actieve deelname wordt beloond' en 'Kinderen horen erbij'. In het Moedercentrum wordt elke vrouw uitgenodigd om leiding te nemen, elke vrouw is belangrijk, krijgt waardering en wordt aangesproken om een bijdrage te leveren.

Ontwikkelaar en materiaal

In de jaren tachtig is in Duitsland de aanpak van moedercentra ontwikkeld. De internationale koepelorganisatie Mother Centers International Network for Empowerment (MINE) is ook gevestigd in Duitsland (www.mine.cc). Nederland heeft een eigen netwerk voor moedercentra, het Landelijke Netwerk van Moeder- en Vadercentra (LMNV). Dit netwerk wordt op verschillende manieren ondersteund door MOVISIE. Voor het opzetten van een Moedercentrum is een stappenplan beschikbaar op de website van MOVISIE:

www.movisie.nl/onderwerpen/moedercentra/docs/Opzet_moedercentrum_9stappen_zonderlogo.pdf

Meer informatie over Moedercentra kunt u vinden op: www.movisie.nl/106139/def/home/moedercentra.

Onderzoek

Eeden, W. van, Hooijen, M. (2011). *Moedercentra: een ervaring rijker*. Afstudeerscriptie Hogeschool Leiden.

Wolterbeek, J., Kuhlmann, L., Verschuren, O. (2010). *Moedercentrum werkt*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

4.1.9 Maatschappelijke Activeringscentra (MAC)

Korte beschrijving

'Een MAC is een fysieke locatie, waar mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt na een korte opleiding in teamverband activiteiten organiseren die aansluiten bij door hen zelf geïnventariseerde behoeften in de wijk' (Wagenaar en Balder-van Seggelen, 2010, p. 29).

Doelgroep

De doelgroep van het Activeringscentrum bestaat hoofdzakelijk uit mensen die vallen tussen de Sociale Werkvoorziening en de huidige re-integratietrajecten van de WWB.

Doel

Het doel van Maatschappelijke Activeringscentra is om zowel mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt duurzaam te activeren en re-integreren als de dienstverlening in wijken en buurten te verbeteren.

Aanpak

'Een MAC is een fysieke locatie, waar mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt na een korte opleiding in teamverband activiteiten organiseren die aansluiten bij door hen zelf geïnventariseerde behoeften in de wijk. De basisbezetting van een MAC bestaat uit ongeveer tien bijstandsccliënten. Zij krijgen voor hun deelname een jaarcontract en stromen daarmee ook direct uit de bijstand. In bijna alle gevallen worden cliënten hiervoor actief door casemanagers benaderd. De MAC-deelnemers zijn verantwoordelijk voor het opzetten van de activiteiten in de buurt en het werven van andere cliënten en deelnemers. Dat kunnen andere bijstandsccliënten zijn, voor wie deelname een eerste activeringsstap betekent. Maar ook mensen uit de wijk zonder bijstandsuitkering mogen meedoen. Binnen het MAC zijn altijd één of meer professionals aanwezig om de deelnemers te ondersteunen bij hun taken en om hen tijdens dat jaar zodanig te coachen en te begeleiden dat zij zoveel mogelijk kunnen uitstromen naar een reguliere baan. De professionals binnen het MAC hebben de functie van casemanager of coördinator.' (Wagenaar en Balder-van Seggelen, 2010, p. 29).

Ontwikkelaar en materiaal

De methode is ontwikkeld door RadarAdvies, bureau voor sociale vraagstukken. Zie voor meer informatie www.radaradvies.nl

Onderzoek

H. Wagenaar en C. Balder-van Seggelen (2010). *Inzicht in eigen Kracht, de werking van empowerment in Maatschappelijke Activeringscentra*. Utrecht: MOVISIE.

4.1.10 Eigen Kracht Centrale

Korte beschrijving

De Eigen Kracht Centrale werkt met behulp van 'Eigen Kracht-conferenties'. De centrale werkt aan een samenleving waarin participatie en 'samenredzaamheid' van burgers centraal staan en waarin burgers de zeggenschap houden over hun eigen leven, zeker in contact met organisaties en overheden. Om dit in de praktijk te brengen is de Eigen Kracht-conferentie ontwikkeld; een besluitvormingsproces dat uitmondt in een plan. Als je een probleem hebt, dat je zelf niet gemakkelijk kunt oplossen, vraag je je sociale netwerk om hulp, dat is het uitgangspunt.

Doelgroep

Individueen en families die hulp nodig hebben.

Doel

Een Eigen Kracht-conferentie dient de volgende doelen.

- Participatie en 'samenredzaamheid' van burgers vergroten.
- Zeggenschap van burgers over hun leven versterken.

Aanpak

De Eigen Kracht-conferentie gaat uit van de gedachte dat de regie in handen blijft van de persoon of personen om wie het gaat. Voor de Eigen Kracht-conferentie worden alle betrokkenen bij de persoon of personen om wie het gaat uitgenodigd. Een onafhankelijke Eigen Kracht-coördinator organiseert de conferentie. Deze coördinator heeft geen belang bij de uitkomst van de conferentie en de inhoud van het op te stellen plan. Hij of zij informeert alle betrokkenen over doel, werkwijze, mogelijkheden en ieders verantwoordelijkheden en zorgt dat iedereen veilig kan deelnemen. Daarnaast helpt de Eigen Kracht-coördinator bij praktische zaken.

In het eerste deel van de Eigen Kracht-conferentie legt de hoofdpersoon van de conferentie, of iemand uit zijn of haar sociale netwerk, de situatie uit. Daarna volgt een (besloten) deel waarin de deelnemers aan de conferentie gezamenlijk een plan maken. In het laatste deel van de conferentie presenteren de deelnemers het plan. Ondersteuning van professionals kan deel uitmaken van dit plan. Tot slot spreekt men af wie wat doet en wanneer alle betrokkenen weer bijeenkomen om te kijken hoe het gaat met de uitvoering van het plan.

Ontwikkelaar en materiaal

De Eigen Kracht-conferentie is gebaseerd op de Family Group Conference (FGC) uit Nieuw-Zeeland en op de principes van het herstelgericht werken (restorative justice). Meer informatie over de Eigen Kracht Centrale en Eigen Kracht-conferenties vindt u op: www.eigen-kracht.nl.

Voor de uitvoering van de Eigen Kracht-conferentie is een handboek beschikbaar, dat tijdens de training van Eigen Kracht-coördinatoren beschikbaar wordt gesteld. Op dit moment wordt gewerkt aan een uitgebreide methodebeschrijving van de Eigen Kracht-conferentie, die wordt opgenomen in de Databank Effectieve sociale interventies.

Onderzoek

Er zijn meer dan 40 onderzoeken naar de Eigen Kracht-conferentie uitgevoerd. Een overzicht daarvan is hier te vinden: www.eigen-kracht.nl/inhoud/onderzoeksresultaten.

4.2 Uitnodigen van burgers als mede-initiatiefnemer

De methoden die actief burgerschap stimuleren door burgers uit te nodigen om op te treden als mede-initiatiefnemer van coproducties hebben onderling in grote lijnen een vergelijkbare opbouw. Eerst bepalen burgers gezamenlijk waaraan zij behoefte hebben of welke problemen zij in hun omgeving zien. Vervolgens maken verschillende partijen (zoals de gemeente, wijkprofessionals, woningbouwcorporaties en burgers) een gezamenlijk plan van aanpak, dat ten slotte deels door burgers en deels door de andere partijen wordt uitgevoerd.

4.2.1 Dialoogmethode

Korte beschrijving

De Dialoogmethode beoogt zowel de onderlinge betrokkenheid tussen (buurt- of wijk)bewoners als de relaties tussen bewoners, wijkprofessionals en de gemeente te versterken. De aanpak is erop gebaseerd dat alledaagse leefbaarheidsproblemen pas echt aangepakt kunnen worden als bewoners, wijkprofessionals en de gemeente samenwerken en daarbij uitgaan van de leefsituatie van de bewoners.

Doelgroep

Bewoners, professionals en gemeenten.

Doel

Het bevorderen van een coproductie tussen bewoners, professionals en de gemeente in het gezamenlijk aanpakken van problemen in de buurt. Subdoelen zijn het bevorderen van participatie en ontmoeting, het stimuleren van begrip en het overbruggen van een grote afstand en misverstanden tussen verschillende bevolkingsgroepen (Van Arum, Uytendinck en Sprinkhuizen, 2009).

Aanpak

In de Dialoogmethode staat de dialoog tussen twee panels centraal: enerzijds een focusgroep, bestaande uit bewoners en anderzijds een expertgroep, bestaande uit wijkprofessionals en de gemeente. De focusgroep van bewoners stelt aandachtspunten op voor de wijk en legt deze voor aan de expertgroep.

De wijkprofessionals en de gemeente gaan na wat zij al doen met de aandachtspunten en hoe hun inzet beter kan aansluiten bij de ervaringen en wensen van bewoners. Daarnaast wordt bekeken hoe de verschillende activiteiten van wijkprofessionals beter op elkaar afgestemd kunnen worden, zodat er continuïteit, creativiteit en synergie ontstaan in het aanbod van wijkprofessionals. Dit leidt tot een integraal toekomstplan van de expertgroep waarin de aandachtspunten van de bewoners zijn verwerkt. De zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid van de bewoners staan in het toekomstplan centraal, waar nodig gefaciliteerd en ondersteund door professionals.

Tijdens een gezamenlijke bijeenkomst van de focusgroep en de expertgroep presenteren de wijkprofessionals en de gemeente hun toekomstplan aan de bewoners. Wanneer het toekomstplan, verrijkt met suggesties van bewoners, de steun krijgt van zowel de focusgroep als de expertgroep, worden de gemaakte afspraken geconcretiseerd in een wijkagenda. Hierbij wordt afgesproken hoe de verschillende partijen gezamenlijk zullen toezien op de naleving van de wijkagenda.

Ontwikkelaar en materiaal

De methode is tijdens een Wmo-pilot in de gemeente Groningen ontwikkeld door Decide, een initiatief dat verbonden is aan de Rijksuniversiteit Groningen. Voor meer informatie over de methode kunt u terecht op www.decide.nl

Het is niet bekend of er een handboek van de methode beschikbaar is.

Onderzoek

De Dialoogmethode is in 2007 geëvalueerd in het kader van de Wmo-pilot Groningen. Het rapport hiervan wordt momenteel opgevraagd.

4.2.2 Deventer Wijkaanpak

Korte beschrijving

In de Deventer Wijkaanpak gaan bewoners zelf aan de slag met ideeën, wensen, kansen of knelpunten die zij signaleren in hun eigen woonomgeving. Bewoners weten als geen ander welke problemen er in hun wijk of dorp spelen. Vaak hebben zij goede ideeën voor de aanpak van de problemen. Daarom kunnen in Deventer bewoners zelf bepalen welke maatregelen of plannen worden uitgevoerd om de leefbaarheid te vergroten. Met behulp van de Wijkaanpak wordt de ideevorming van bewoners en ook de uitvoering van hun ideeën gestroomlijnd. Dit gebeurt tweejaarlijks, in een cyclisch proces waarin wordt nagegaan wat er aan de hand is, oplossingen worden bedacht en deze vervolgens ook uitgevoerd worden. (Bron: www.deventer.nl/Wijkaanpak, geraadpleegd op 30 oktober 2011).

Doelgroep

Bewoners en professionals in de wijk.

Doel

Het doel van de Deventer Wijkaanpak is het stimuleren dat bewoners zelf initiatieven en verantwoordelijkheid nemen voor de leefbaarheid in hun eigen woonomgeving en daarmee concrete resultaten bereiken.

Aanpak

Hoewel Wijkaanpak een proces is voor en door bewoners, wordt de stroomlijning van het proces professioneel ondersteund. Die ondersteuning wordt onder meer geboden door het 'wijkkoppel' (wijkmanager en wijkopbouwwerker). Zij leiden de Wijkaanpak in goede banen.

In grote lijnen bestaat de Wijkaanpak uit de volgende drie stappen.

1. Samen op onderzoek

Bewoners bekijken samen met het wijkkoppel en vertegenwoordigers van verschillende instellingen hoe de wijk ervoor staat. Is er genoeg speelruimte voor kinderen? Zijn de straten schoon? Missen bewoners bepaalde voorzieningen? Alles kan aan de orde komen, zolang het maar te maken heeft met de kwaliteit van het wonen en leven in de wijk of het dorp.

2. Samen kiezen

In stap 2 bepalen de bewoners welke problemen, wensen of ideeën (die stap 1 heeft opgeleverd) zij het belangrijkste vinden. Daarnaast wordt bepaald welke resultaten bereikt moeten worden en welke bijdrage bewoners zelf kunnen leveren aan de oplossing. Ook organisaties die in de wijk actief zijn, zoals woningcorporaties en de politie, wordt gevraagd welke bijdrage zij kunnen leveren. Op basis van stap 2 wordt het wijk- of dorpenprogramma vastgesteld. Daarin staat vermeld welke projecten worden

uitgevoerd, wanneer dat gebeurt, wie eraan meewerken en welke kosten eraan zijn verbonden. Het college van burgemeester en wethouders verbindt zich aan het wijk- of dorpenprogramma.

3. Samen aan de slag

Voor de meeste projecten in het wijk- of dorpenprogramma is een taakgroep ingesteld, die uit bewoners en bijvoorbeeld een gemeenteambtenaar, een politieagent of een buurtwerker bestaat. De taakgroep begeleidt de uitvoering van het project of bereidt het plan voor, zorgt voor betrokkenheid van de bewoners en houdt de voortgang van het project in de gaten. Voor de projecten is een wijkbudget beschikbaar. (Bron: www.deventer.nl/wijkaanpak, geraadpleegd 15 april 2011).

Ontwikkelaar en materiaal

De gemeente Deventer heeft de aanpak ontwikkeld. Voor de Wijkaanpak is een speciale website ingericht: www.deventer.nl/wijkaanpak

Het is niet bekend of er een handboek beschikbaar is voor de uitvoering van de methode.

Onderzoek

Volgens de website van Wijkaanpak zijn meerdere onderzoeken naar Wijkaanpak verricht. Het meest recente onderzoek is te downloaden op de website (www.deventer.nl/wijkaanpak).

F. Attema (2009). *Met elkaar, meer resultaat. Bewoners over de Deventer Wijkaanpak. Met speciale aandacht voor taakgroepen*. Deventer: AenW-Deventer.

4.2.3 IDOP (Integraal Dorpsontwikkelingsplan)

Korte beschrijving

Het IDOP is een toekomstplan van een dorp zelf, opgesteld door een projectgroep van bewoners, gemeente en instellingen. Het IDOP beschrijft hoe het dorp er over vier jaar uit moet zien om er prettig te kunnen wonen, werken en recreëren. Daarbij kijkt de projectgroep naar zowel fysieke als sociale en economische aspecten. Het IDOP beschrijft vervolgens de concrete stappen die moeten worden gezet om de plannen te realiseren.

Doelgroep

Bewoners, gemeente, maatschappelijke instellingen en organisaties in een dorp.

Doel

Het vergroten van de participatie van burgers en het vergroten van de sociale samenhang in een dorp.

Aanpak

Het IDOP kent een aantal stappen. Allereerst worden thema's benoemd die binnen het dorp aandacht verdienen. Daarna vindt er verdieping van de thema's plaats. De projectgroep vormt vervolgens focusgroepen van bewoners. Zij leveren bouwstenen aan voor het vervolg in de vorm van zogenaamde 'uitspraken'. De thema's worden vertaald in een toekomstplan. In twee plenaire dorpsbijeenkomsten koppelt de projectgroep de 'uitspraken' terug en scherpt ze aan tot 'kernuitspraken'. De volgende stap is het uitwerken van thema's in (deel)plannen. Werkgroepen betrekken deskundigen vanuit de gemeente en relevante organisaties, verenigingen en instellingen, die de benodigde kennis en expertise inbrengen. Dit leidt tot haalbare plannen en draagvlak. Deze plannen worden vervolgens gepresenteerd in een dorpsbijeenkomst en voorgelegd aan andere bewoners en het gemeentebestuur. Ten slotte maken dorp, gemeente en instellingen gezamenlijk afspraken over verdere uitwerking, concrete uitvoering en monitoring.

Ontwikkelaar en materiaal

Timpaan Welzijn ontwikkelde het IDOP, met ondersteuning van het toenmalige LCO, in opdracht van de gemeente Opsterland. Het eerste IDOP werd in 2006 opgesteld in Wijnjewoude (Schonewille en Van Xanten, 2010). Meer informatie vindt u op de website van Timpaan: www.timpaanwelzijn.nl. Het is niet bekend of er een handboek beschikbaar is voor de uitvoering van het IDOP.

Onderzoek

In de provincie Noord-Brabant is veel ervaring opgedaan met IDOP's. De provincie heeft daarom opdracht gegeven tot het volgende onderzoek:

W.V.M. van Rijt-Veltman en C.K. Smit (2010). *Evaluatie van de provinciale regelingen Integrale Dorpsontwikkelingsplannen (IDOP); Co-creatie en co-realisatie van beleid*. In opdracht van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant.

Uit het onderzoek komt naar voren dat burgers actief meedoen aan de toekomstontwikkeling van hun dorp. De dorpen krijgen bovendien weer toekomstperspectief en blijven bewoonbaar voor jong en oud. De IDOP-regelingen hebben door hun opzet (planontwikkeling) hieraan bijgedragen. Voor meer informatie over IDOP-regelingen in Noord-Brabant kunt u terecht op de website van de Provincie Noord-Brabant: www.brabant.nl/dossiers/dossiers-op-thema/zorg-en-welzijn/leefbaarheid/leefbare-dorpen.aspx

4.2.4 TWEXX methode

Korte beschrijving

De Twexx methode richt zich op het verenigen van bewoners, instellingen en bedrijven in een beursconcept waarbij plannen ter verbetering van de wijk kunnen worden ingediend.

Doelgroep

Bewoners, gemeente, bedrijven en maatschappelijke organisaties.

Doel

De hoofddoelstelling is de leefbaarheid van de wijk Tweekelerveld in Enschede te verbeteren.

Aanpak

Op de beursvloer (de bijeenkomsten voor alle bewoners en organisaties uit de wijk Tweekelerveld die deelnemen aan de beursmethode), kunnen opties (plannen) voor de wijk worden ingebracht. De enige voorwaarde is dat de degenen die de optie inleveren zelf aangeven welk aandeel zij willen hebben in de mogelijke uitvoering van het idee. De beursvloer staat onder leiding van het beursbestuur, dat wordt gevormd door vertegenwoordigers van de gemeente, wijkraden, buurthuizen en bedrijfsleven. Zij houden toezicht op de beursvloer. De opbouwwerker participeert regelmatig in het interne werkoverleg om de integraliteit te bewaken. Het Beursbestuur komt zes keer per jaar bij elkaar, gekoppeld aan de beursvloerbijeenkomsten.

Beurspartners bepalen of zij een rol willen spelen en een aandeel willen nemen in een optie. De beursvloer bekijkt welke opties (ideeën) de meeste aandelen hebben ontvangen en beslist daarna welke opties zullen worden omgezet in een TWEXX aandeel. Als dat het geval is, wordt dat beloond met een startbijdrage van maximaal € 2.500 die wordt toegekend door het beursbestuur.

Ontwikkelaar en materiaal

De Twexx methode is ontwikkeld door het Verwey-Jonker Instituut uit Utrecht, Spil uit Zwolle en Fontys Hogeschool Sociaal Werk Eindhoven. Zij wilden in coproductie met het uitvoerende werkveld methodes opsporen en ontwikkelen gericht op het versterken van *bottom-up* processen in het kader van integrale wijkontwikkeling. In Twekkelerveld werden partners binnen de gemeente en het wijkwelzijnswerk gevonden.

J. Bodd (2002). *De Twexx methode: een ontwikkelingsgericht participatiemodel*. In opdracht van de gemeente Enschede.

Onderzoek

Het is niet bekend of er onderzoek naar de aanpak is verricht. In de publicatie van Bodd (2002) komt wel naar voren dat TWEXX een succesvol project is voor bewonersactivering. De inzet van het opbouwwerk heeft hier een belangrijke rol in gehad. De opbouwwerkers hebben ervoor gezorgd dat er in relatief korte tijd een sterke beweging van actieve bewoners is opgestaan. Met de hulp van het stadsdeel Enschede Noord zijn veel van de initiatieven van bewoners beloond.

4.2.5 Mensen Maken de Stad

Korte beschrijving

Mensen Maken de Stad is een straataanpak, die erop gericht is om de leefbaarheid in de straat te verbeteren. Bij de aanpak gaat het er vooral om dat bewoners zelf voor hun straat bepalen wat zij met elkaar aan activiteiten willen ondernemen en welke verantwoordelijkheden zij voor elkaar en voor hun straat willen dragen. Voor Mensen Maken de Stad geldt: voor wat hoort wat. Als bewoners zelf actief een straatnetwerk opbouwen en onderhouden, dan moeten zij kunnen rekenen op de ondersteuning van de deelgemeente, welzijnsinstellingen, woningcorporaties en andere instellingen. De bewoners staan er dus niet alleen voor (bron: www.perspect.nu/projecten/mensen_maken_de_stad).

Doelgroep

Bewoners van een straat.

Doel

Het doel van deze methode is het versterken van de sociale samenhang in de straat en het bevorderen van het verantwoordelijkheidsgevoel voor de straat.

Aanpak

Opbouwwerkers bellen huis-aan-huis aan in de straat en vragen bewoners wat er goed gaat in de straat en wat beter zou kunnen. Samen met de bewoners maken zij vervolgens een plan. Vaak gaat het om eenvoudige afspraken, zoals het niet op de galerij laten staan van fietsen of vuilniszakken. Verder worden er afspraken gemaakt met woningbouwcorporaties of de deelgemeente over de aanpak van problemen.

Na ongeveer twee maanden gaat de opbouwwerker met bewoners om de tafel om een straatagenda op te stellen. In de straatagenda komen naast afspraken over de activiteiten ook de omgangsvormen en aanspreekregels aan bod. De straatagenda moet door de betrokkenen ondertekend worden, waardoor de bewoners zich ook verbinden aan de gemaakte afspraken. Met een budget van € 500 krijgt de straat vervolgens een jaar de tijd om de geplande activiteiten uit te voeren. Straten die de afspraken vastleggen in een straatagenda, krijgen ondersteuning van een

opbouwwerker. De opbouwwerker helpt de bewoners om de afspraken waar te maken. Ook kunnen zij extra geld krijgen voor activiteiten. De bewoners zijn zelf verantwoordelijk voor het beheer van de straat, zowel in sociaal als in fysiek opzicht.

Ontwikkelaar en materiaal

Welzijnsorganisatie Perspect heeft de methode ontwikkeld (www.perspect.nu). Er is geen handboek beschikbaar.

Onderzoek

J. Uitermark en J.W. Duyvendak (2006). *Essay Mensen Maken de Stad. Ruimte maken voor straatburgerschap*. In opdracht van gemeente Rotterdam, Universiteit van Amsterdam.

4.2.6 Burgers aan het stuur

Korte beschrijving

In Nederland wordt de positie van buurtbewoners bij het bepalen van lokaal sociaal beleid als zwak ervaren. Dit komt mede door de dominantie positie van (lokale) overheden en aanbieders van diensten. In een aantal Amerikaanse methoden speelt daarentegen de burger een centrale rol in het lokale sociaal beleid. In *Burgers aan het stuur* wordt het beste van twee werelden gecombineerd. Daarbij wordt vooral gebruik gemaakt van de Amerikaanse Results Based Accountability methode (RBA-methode) en de Asset-Based Community Development (ABCD) methode (zie hiervoor 4.2.7).. Met de methode *Burgers aan het stuur* wordt gezorgd voor een gezamenlijke aanpak van burgerparticipatie en daardoor worden de leefbaarheid en sociale cohesie in de buurt vergroot (bron: www.movisie.nl).

Doelgroep

Sociale professionals, buurt- en dorpsbewoners, ambtenaren en bestuurders.

Doel

Het vergroten van de leefbaarheid en sociale cohesie in de buurt.

Aanpak

In het kort bestaat de methode uit de volgende acht stappen, waarin de bewoners een belangrijke rol vervullen.

1. Samen bepalen wat er aan de hand is.
2. Wat moet er beter?
3. Actieplan maken.
4. Meetbare resultaten bepalen.
5. Actieplan uitvoeren.
6. Resultaten meten.
7. Verantwoorden.
8. Nieuwe doelen stellen.

Bij de verschillende stappen wordt in het handboek verwezen naar andere methoden die per onderdeel van pas kunnen komen.

Ontwikkelaar en materiaal

MOVISIE heeft de methode ontwikkeld, die voor een belangrijk deel gebaseerd is op de RBA-methode en de ABCD-methode. MOVISIE geeft trainingen aan professionals die met *Burgers aan het stuur* aan de slag willen.

Het handboek voor de methode is uitgewerkt in de vorm van een website die voor iedereen toegankelijk is: www.burgersaanhetstuur.nl.

Onderzoek

Er is voor zover bekend geen onderzoek naar de methode verricht. Er is internationaal wel onderzoek verricht naar de onderliggende RBA-methode en de ABCD-methode.

4.2.7 ABCD-methode

Korte beschrijving

De Asset-Based Community Development benadering is een van oorsprong Amerikaanse methode, die lokale talenten en vaardigheden in kaart brengt en deze mobiliseert om te werken aan vitale buurten. Deze methode onderscheidt zich van veel methoden, doordat niet wordt gekeken naar problemen maar naar kansen in een wijk. De ABCD-methode wil de capaciteiten van burgers aanboren en benutten.

Doelgroep

De ABCD-methode biedt een aanpak voor sociaaleconomisch zwakkere wijken. ABCD wil daarbij alle buurtbewoners betrekken, ongeacht leeftijd of herkomst. De methode richt zich expliciet op het betrekken van groepen buurtbewoners die onderling nog weinig contact hebben en normaalgesproken buitengesloten worden.

Doel

Het overkoepelende doel van de ABCD-methode is het van binnenuit werken aan een in economisch, cultureel en sociaal opzicht leefbare buurt, door sociale relaties tot stand te brengen en onvermoede capaciteiten van bewoners, organisaties en instellingen binnen de lokale gemeenschap te mobiliseren.

Aanpak

De ABCD-methode kent een opbouw in vijf stappen. De eerste stap is het in kaart brengen van aanwezige capaciteiten en vaardigheden in de wijk (*mapping assets*) aan de hand van een uitgebreide vragenlijst (Community Asset Check List). Deze inventarisatie richt zich onder andere op de capaciteiten van bewoners, de potentie van informele netwerken en de welwillendheid van instituties. De tweede stap is het bouwen aan relaties tussen de bronnen in een buurt: het in contact brengen van individuen met anderen, met organisaties en met instituten. De derde stap omvat het activeren van een buurt rond economische ontwikkelingen en een communicatienetwerk. De vierde stap richt zich op het samenbrengen van de wijk rond een visie en een plan. Een zo representatief mogelijke groep bewoners werkt aan een visie en een plan voor de gemeenschap, gericht op de lange termijn en op het oplossen van concrete problemen. De vijfde stap is het op zoek gaan naar steun van buiten. Hier probeert de wijk externe middelen vrij te maken ter ondersteuning van de lokaal aangestuurde ontwikkelingen, in aanvulling op de stevige basis van eigen bronnen.

Ontwikkelaar en materiaal

De ABCD-aanpak is in Amerika ontwikkeld. Het Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken (LSA) heeft de methode rond 2000 naar Nederland geïmporteerd.

De bewerkte vertaling van het Amerikaanse handboek is: *Wijkontwikkeling op eigen kracht*, geschreven door Ben Welling, Hendrika Feijen en Jos van Engelen, in 2000 gepubliceerd door het Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken (LSA) in Den Haag.

Een uitgebreide beschrijving van de ABCD-methode (Brörmann, 2010) is opgenomen in de voor iedereen toegankelijke databank Effectieve sociale interventies: www.movisie.nl/effectieveinterventies.

Onderzoek

Onderzoek naar een pilot in de wijk LijmbEEK in Eindhoven (Bodd, 2005) met een nulmeting, tussenmeting en eindmeting laat een duidelijke groei zien in het aantal vrijwilligersinitiatieven van drie, via dertien (een jaar later) naar zestien (twee jaar na de start van het ABCD-project). Verder zijn er geen wetenschappelijke effectonderzoeken gevonden die directe of indirecte aanwijzingen leveren voor de effectiviteit van de methode.

4.2.8 Lusten en Lasten

Korte beschrijving

De aanpak Lusten en Lasten is uitgevoerd in vijf buurten in de wijk Breda Noordoost. Bewoners krijgen in de aanpak zeggenschap over een budget voor kortetermijnmaatregelen in hun buurt (ook wel 'de lusten' genoemd). Uit dit budget betalen de bewoners verbeteringen die naar hun idee de leefbaarheid in de wijk ten goede komen. Een voorwaarde is wel dat de bewoners zelf de projecten (helpen) uitvoeren ('de lasten'). Doordat de bewoners zeggenschap hebben over een eigen budget, is hun positie versterkt. Het idee is dat deze versterkte rol ook een positieve uitwerking heeft op de betrokkenheid van de bewoners bij langetermijnplannen.

Doelgroep

Bewoners binnen een buurt.

Doel

Het vergroten van de betrokkenheid van bewoners bij het verbeteren van de leefbaarheid in hun eigen buurt en wijk.

Aanpak

De aanpak van Lusten en Lasten bestaat uit twee fasen: de inventarisatiefase en de uitvoeringsfase.

Inventarisatiefase

1. In de wijk wordt breed aangekondigd dat bewoners voorstellen kunnen indienen.
2. Het uitvoeringsteam, bestaande uit vertegenwoordigers van ambtelijke diensten, welzijnsorganisaties en bewonersorganisaties, voert een eerste schifting uit.
3. Alle binnengekomen ideeën worden bekendgemaakt. De wijkbewoners kunnen tijdens de 'verkiezingsdag' stemmen op de binnengekomen ideeën en hier prioriteit aan toekennen. Per buurt worden drie projecten gekozen, daarnaast worden er vier buurtoverstijgende projecten gekozen.

Uitvoeringsfase

4. Het uitvoeringsteam stelt voor de geselecteerde projecten een projectplan met begroting op.
5. De verkozen projecten krijgen een contactpersoon vanuit de gemeente of een welzijnsorganisatie waarmee de bewoners zaken kunnen afstemmen. Daarnaast staat deze persoon de buurbewoners bij met raad.
6. Het uitvoeringsteam toetst de projectplannen. De plannen worden in ieder geval uitgevoerd en hoogstens licht bijgesteld.

De looptijd van een 'Lusten en Lasten'-ronde is een jaar. De inventarisatiefase verloopt relatief snel, binnen drie maanden is bekend welke projecten worden uitgevoerd. Tijdens de uitvoeringsfase wordt er actieve betrokkenheid van de wijkbewoners verwacht.

Ontwikkelaar en materiaal

De gemeente Breda is in 1999 'Samenwerken aan leefbaarheid' gestart, een samenwerkingsverband van gemeente en corporaties, wijkraden, welzijnsinstellingen, bedrijven en bewoners. Om de betrokkenheid van bewoners bij het verbeteren van de leefbaarheid in hun eigen buurt te vergroten, is het samenwerkingsverband als experiment Lusten en Lasten gestart. Het is niet bekend of van de methode een handboek beschikbaar is.

Onderzoek

In 2002 is het project Lusten & Lasten aangemerkt als één van de Europese voorbeeldprojecten voor goede burgerparticipatie. De resultaten van de aanpak worden goed beoordeeld. Er zijn echter een aantal leerpunten te noemen. Deze zijn terug te vinden in deze publicaties:

R. Weterings en P.W. Tops (2001). *Beelden bij 'Samenwerken aan leefbaarheid'. Over coproducties in Breda Noordoost.*

T. van de Wijdeven, E. Cornelissen, P. Tops en F. Hendriks (2006). *Een kwestie van doen? Vitale coalities rond leefbaarheid in steden.* Rotterdam: Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV).

4.2.9 *De Smederijen van Hoogeveen*

Korte beschrijving

De Smederijen van Hoogeveen gaan over samen plannen smeden en realiseren voor de leefbaarheid in de eigen buurt. In deze aanpak staan bewoners zelf aan de start van het verbeteren van hun wijk, buurt of dorp. Enerzijds krijgen bewoners beslismacht over het jaarlijks te besteden budget voor hun wijk of dorp, waarmee zij zelf gekozen projecten kunnen uitvoeren voor en in hun wijk (in Smederijtermen de 'korte klap'). Anderzijds krijgen de burgers invloed op de langetermijnontwikkeling van hun gebied (de 'lange klap').

Doelgroep

Bewoners in wijken, buurten en dorpen.

Doel

De centrale doelstellingen van De Smederijen luiden als volgt.

1. Het bevorderen en onderhouden van de woon- en leefkwaliteit in wijken en dorpen.
2. Het verbeteren van de werkwijze van de participerende organisaties via een integrale aanpak en – zo nodig – organisatorische aanpassingen behorende bij een vraaggerichte manier van werken.

3. Het verder professionaliseren van de samenwerking tussen de direct participerende organisaties via onder andere het opstellen van committerende prestatiegerichte afspraken en het versterken van de relaties tussen de medewerkers op het operationele, tactische en strategische vlak.
4. Het vergroten van de invloed van alle (groepen) bewoners en organisaties op wijk- en dorpsniveau, van de fase van planvorming tot en met de uitvoering van wijk- en dorpsplannen.

Aanpak

In verschillende wijken, buurten en dorpen in Hoogeveen zijn 'initiatiefgroepen' actief. Deze groepen zijn een afspiegeling van de wijk, de buurt of het dorp. De initiatiefgroep inventariseert ideeën van bewoners en formuleert en realiseert de plannen onder begeleiding van een gebiedsregisseur. De gebiedsregisseur is actief namens de zes partnerorganisaties (drie woningcorporaties, Stichting Welzijnswerk, de politie en de gemeente Hoogeveen) van De Smederijen van Hoogeveen. De bewoners kiezen zelf de beste plannen, deze worden gefinancierd vanuit het budget dat elke Smederij (dorp, wijk of buurt) toegekend heeft gekregen. Elk jaar is er een budget beschikbaar voor korte-klapprojecten. Dit zijn projecten die vrij eenvoudig en snel te realiseren zijn. Lange-klapprojecten zijn complexer te realiseren en kostbaarder. Deze vragen om samenwerking, afstemming en een zoektocht naar geld. Bij deze projecten speelt de stuurgroep een belangrijke rol. In de stuurgroep zitten zes vertegenwoordigers van de samenwerkende instanties en vier bewoners. Zij beoordelen de steun van bewoners en professionals voor de lange-klapprojecten.

Ontwikkelaar en materiaal

De gemeente Hoogeveen heeft de aanpak samen met drie woningcorporaties, Stichting Welzijnswerk en de politie ontwikkeld. Zie voor meer informatie: www.desmederijenvanhoogeveen.nl. Het is niet bekend of een handboek van de methode beschikbaar is.

Onderzoek

T. van de Wijdeven en C. Geurtz (2008). *Met vertrouwen aan de slag in De Smederijen van Hoogeveen. Over werken vanuit vertrouwen in de buurt (deel 3)*. Rotterdam: SEV.

5 Bevindingen

Naast de negentien methoden die we in kaart hebben gebracht, troffen we tijdens de verkenning een groot aantal projecten aan. In de waaier *Help een burgerinitiatief!* (Instituut voor Publiek en Politiek en Ministerie van BZK, 2010) zijn veel van die projecten verzameld, waarmee burgers verleid worden om voorstellen voor initiatieven in te dienen en deze vervolgens zelf uit te voeren. Denk daarbij bijvoorbeeld aan projecten als 'droomwebsites' en 'ideeënloketten'. In het veld wordt dus druk gewerkt aan de ontwikkeling van aanpakken om actief burgerschap te stimuleren.

Afbakening

Een complex vraagstuk bij deze verkenning betrof de definiëring van actief burgerschap en de afbakening van welke methoden wel en niet binnen de verkenning passen. Kort gezegd hebben wij besloten ons te richten op methoden die burgers uitnodigen tot het nemen van maatschappelijke initiatieven of hen daarbij faciliteren of ondersteunen. Dat roept echter de vraag op of een ondersteunend centrum voor zelfhulpgroepen of studiekringen ook onder deze verkenning valt. Deze ondersteunen burgers immers ook bij het oprichten en borgen van maatschappelijke initiatieven: de zelfhulpgroepen en studiekringen. Aan de andere kant zijn deze centra dusdanig geïnstitutionaliseerd, dat je beter kunt spreken van organisaties en dan is er dus geen sprake meer van een methode. Dat sluit echter niet uit dat er binnen de organisatie methodisch wordt gewerkt. Daarom hebben wij ervoor gekozen in deze verkenning wel verschillende centra op te nemen, maar alleen als die centra volgens een beschreven methode werken.

Daarnaast was ons uitgangspunt om alleen methoden in kaart te brengen die de zogenaamde 'productiekracht' voor het overgrote deel bij de burger leggen. Tijdens het onderzoek bleek echter dat in veel methoden die gericht zijn op het stimuleren van burgerinitiatieven, een belangrijke rol weggelegd is voor sociale professionals. Dat is zeker het geval wanneer er wordt uitgenodigd tot het nemen van grotere en langdurige initiatieven. Dan blijkt het in de praktijk noodzakelijk om met andere partijen samen te werken en is er dus al snel sprake van een gedeeld initiatief. Door ook methoden op te nemen die zich richten op coproductie (zolang de grootste productiekracht maar bij de burger ligt) proberen we inzicht te verschaffen in het palet van beschikbare methoden waarmee actief burgerschap gestimuleerd kan worden.

In hoeverre zijn methoden nodig?

Een vraag die zich vanzelf tijdens een verkenning naar methoden voor het stimuleren van burgers tot het nemen van initiatieven opdringt, is of het wel nodig is om hiervoor methoden te ontwikkelen. Komen initiatieven niet het makkelijkst tot stand als burgers een urgent vraagstuk herkennen dat door niemand wordt opgepakt? Een gemeente die taken afstoot, zou alleen daarmee al actief burgerschap kunnen stimuleren.

Natuurlijk gaat het niet zozeer om het stimuleren van initiatieven op zich, al lijkt er in de praktijk regelmatig sprake te zijn van 'stimuleren om het stimuleren'. De gedachte achter het stimuleren van initiatieven is dat er maatschappelijke doelen mee bereikt worden. Doelen die (mede) door burgers worden behaald, terwijl de eerste verantwoordelijkheid daarvoor eerder bij de overheid en professionele instellingen lag. Daarbij kan een methodische aanpak zeker nuttig zijn. Het is immers onder meer van belang om te weten hoe je burgers kunt verleiden om nieuwe verantwoordelijkheden op te pakken en hoe je voorkomt dat initiatiefnemers het algemeen belang uit het oog verliezen. Kortom, het is van belang te weten wat wel en wat niet werkt bij het nastreven van je doel.

Methodisch werken

Hoewel relatief veel methoden geëvalueerd zijn, is er slechts bij enkele methoden onderzoek naar de effectiviteit gedaan. Dat kan enerzijds komen doordat het nog een relatief nieuw werkkerrein is. Anderzijds is het ook de vraag hoe belangrijk het systematisch werken en het meten van effecten op dit terrein wordt gevonden. Willen burgers die burgerinitiatieven ontplooiën zich bijvoorbeeld wel bezig houden met het stellen van doelen, systematisch werken en het meten van effectiviteit? En hoe kijken de sociale professionals die de initiatieven ondersteunen daar tegenaan?

Tijdens de expertmeeting werd bovendien opgemerkt dat effectonderzoek op dit terrein vaak moeilijk uit te voeren is, omdat het doel en het beoogde effect lang niet altijd vooraf bepaald zijn. Daar komt bij dat het vinden van vergelijkbare situaties erg moeilijk is, waardoor het instellen van een controlegroep niet goed mogelijk is.

Aangetroffen methoden

Kijkend naar de indeling van methoden valt op dat de meeste methoden (negen) in de categorie 'uitnodigen van burgers als mede-initiatiefnemer' vallen. Het gaat daarbij vooral om relatief groot opgezette methoden, die verschillende elementen bevatten die van belang zijn bij het stimuleren van actief burgerschap, zoals de beschikbaarheid van een budget en ondersteuning vanuit de gemeente. De opbouw van de methoden in deze categorie ziet er grofweg als volgt uit. Eerst bepalen burgers gezamenlijk waaraan zij behoefte hebben of welke problemen zij in hun omgeving zien. Vervolgens maken verschillende partijen (zoals de gemeente, wijkprofessionals, woningbouwcorporaties en burgers) een gezamenlijk plan van aanpak, dat ten slotte deels door burgers en deels door de andere partijen wordt uitgevoerd.

Hoewel veel methoden zich in hun doelstellingen richten op het ondersteunen en faciliteren van initiatieven van burgers, blijkt uit de aanpak vaak dat deze methoden gericht zijn op het nemen van een gezamenlijk initiatief (coproductie) om lokaal gesignaleerde problemen te verminderen. Er is in die methoden dus nog geen sprake van derde generatie burgerparticipatie, waarbij de burger het initiatief in handen heeft en de overheid slechts op de achtergrond faciliteert. Deze methoden bevinden zich ergens tussen de tweede en de derde generatie burgerparticipatie. De burger wordt weliswaar uitgenodigd tot initiatieven, maar moet deze vaak nog wel binnen gestelde kaders en in samenwerkingsverbanden ten uitvoer brengen.

Dat er in de praktijk vaak sprake is van een soort 'geconditioneerde zelfsturing' komt mogelijk doordat er te hoge verwachtingen leven van de verantwoordelijkheden die burgers bereid zijn op zich te nemen. Het zou echter ook kunnen wijzen op een algemene neiging van overheden en professionals: het moeilijk kunnen loslaten en niet durven vertrouwen op wat burgers zelf kunnen. Onder druk van de bezuinigingen zullen overheden hier echter in de toekomst waarschijnlijk wel toe gedwongen worden. Dan zal duidelijk worden welke verantwoordelijkheden burgers op zich willen en kunnen nemen. De vraag is: zijn we als burgers verwend geraakt, doordat we altijd terug konden vallen op de zorg en ondersteuning van de overheid, of zit er niet zo veel rek meer in wat burgers kunnen doen en rekent de overheid zich rijk? Uit een recent onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Dekker en Ridder, 2011) blijkt in ieder geval dat burgers weliswaar het algemene principe van eigen verantwoordelijkheid onderschrijven, maar dat zij een verschuiving van verantwoordelijkheden van de overheid naar burgers niet zonder meer steunen. Burgers zien de overheid als een waarborg voor democratie. Zij zijn er niet gerust op dat hun stem nog wordt gehoord wanneer te veel verantwoordelijkheden bij burgers worden neergelegd.

6 Literatuur

Achterhuis, H. (1979). *De markt van welzijn en geluk*. Baarn: Ambo.

Ankeren, M., van. (2009). *Wipkippen, wisselgeld en wisselend succes. Over de invloed van gemeentelijke burgerinitiatieven op de binding tussen burger en bestuur*. Masterscriptie sociologie, Universiteit van Amsterdam.

Ankeren, M. van, Tonkens, E.H. & Verhoeven, I. (2010). *Bewonersinitiatieven in de krachtwijken van Amsterdam. Een verkennende studie*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, Hogeschool van Amsterdam.

Arum, S. van, Uyterlinde, M. & Sprinkhuizen, A. (2009). *Sociale samenhang: buurtgebonden bewonersbetrokkenheid & overbruggende contacten. Een verkenning*. Utrecht: MOVISIE.

Blom, R., Bosdriesz, G., Heijden, J. van der, Zuylen, J. van, Schamp, K. (2010). *Help een burgerinitiatief!* Den Haag: ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Bodd, J. (2005). *Resultaten Evaluatie ABCD Pilot Lijmbeek Eindhoven*. Eindhoven: Fontys Hogeschool Sociale Studies.

Brochure Welzijn Nieuwe Stijl (2010). Den Haag: ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, in samenwerking met de MOgroep en de VNG.

Brörmann, N. (2010). *Methodebeschrijving ABCD*. Utrecht: MOVISIE.

Dekker, P. & Ridder, J. den (2011). *Burgerperspectieven 2011 (3)*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Engbersen, R., Fortuin K. en Hofman, J. (2010). *Bewonersbudgetten, wat schuift het? Ervaringen van gemeenteambtenaren met bewonersbudgetten*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Enthoven, G., Jullens, J. en Ridder, V. de (red.) (2010). *Naar buiten - spoorboekje burgerparticipatie voor raad en college*. Den Haag: Vereniging van Nederlandse Gemeenten en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Garland, D. (2001), *The Culture of control: crime and social order in contemporary societies*. Oxford: Oxford University Press.

Groot, N. de (2011). *Methodebeschrijving Kan wel*. Utrecht: MOVISIE

Huygen, A., Rijkschroeff, R. (2004). *Wijkgebonden Leefbaarheidsbudgetten. Evaluatie stimuleringsprogramma wijkgebonden leefbaarheidsbudgetten*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

In actie met burgers! (2010). *In Actie! Naar buiten, Spoorboekje burgerparticipatie voor raad en college*.

Instituut voor Publiek en Politiek & Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2010). *Waaier Help een burgerinitiatief!*

Klumper, D-J. (2006). *Het ondernemende dorp. Hoe dorpen zélf voorzieningen kunnen realiseren, in coöperatief verband. Utrecht: Nederlands Platform Ouderen en Europa.*

Schonewille, J. & Xanten, H. van (2010). *Het verhaal van Opsterland; burgerparticipatie in de praktijk.* Utrecht: MOVISIE.

Sprong, B. van der (2011). *Methodebeschrijving Kan wél.* Utrecht: MOVISIE.

Tonkens, E.H. (2009). *Tussen onderschatten en overvragen. Actief burgerschap en activerende organisaties in de wijk.* Nijmegen: SUN.

Uitermark, J. & Duyvendak, J.W. (2006). *Sociale integratie... straat aanpak in de praktijk. Essay Mensen Maken De Stad. Ruimte maken voor straatburgerschap.* Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Veen, P. (2009). *Burgerinitiatief loont!* Emmen: gemeente Emmen.

Verhoeven, I. & Ham, M. (red.) (2010). *Brave burgers gezocht. De grenzen van de activerende overheid.* Amsterdam: Van Gennep.

Wagenaar, H. & Balder-van Seggelen, C. (2010). *Inzicht in eigen Kracht, de werking van empowerment in Maatschappelijke Activeringscentra.* Utrecht: MOVISIE.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2005). *Vertrouwen in de buurt.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2006). *De verzorgingsstaat herwogen.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

Xanten H. van, Schonewille, J., Engelen, J. & Maat, J.W. van de (2011). *Sterke verhalen. Burgerinitiatieven voor voorzieningen in kleine dorpen.* Utrecht: MOVISIE en Rotterdam: SEV.

7 Bijlage

Deelnemerslijst Expertmeeting Actief Burgerschap

Dinsdag 19 april 2011

Judith Bakker	(Universiteit Twente)
Robert Blom	(Gemeente Huizen)
Nico de Boer	(Onafhankelijk publicist)
Corian Hugenholtz-Sasse	(Greenwish)
Jan Willem van de Maat	(MOVISIE)
Roelof Martens	(ProDemos)
Thijs van Mierlo	(LSA)
Mirjan Oude Vrielink	(Universiteit Twente)
Peter Rensen	(MOVISIE)
Pieter Rozema	(KNHM)
Chris Veldhuysen	(MOVISIE)
Ted van de Wijdeven	(Universiteit van Tilburg)
Jornt van Zuylen	(Ministerie van BZK)